

I. РЕЄСТРАЦІЙНА ФОРМА

№	Назва поля	Вміст поля
1	Назва роботи	Кваліфікаційна магістерська робота
2	УДК	330.131.5:633.34
3	Автор (ПІБ)	Степанисько Ярослав Віталійович
4	Дата (рік, місяць, день)	2022.11.04
5	Факультет	економічний
6	Спеціальність	051 Економіка
7	Освітня програма	Економіка підприємства
8	Кафедра (шифр, назва)	П.13 Кафедра економіки
9	Форма навчання	денна
10	Тема кваліфікаційної магістерської роботи	Ефективність виробництва сої
11	Керівник (ПІБ, науковий ступінь, вчене звання)	Ільків Лілія Анатоліївна, к.е.н., доцент
12	Ключові слова	економічна ефективність, соєвиробництво, новітні технології, прибуток, аграрні підприємства
13	Анотація (до 300 символів)	Багато фахівців окремих галузей виокремлюють економічну важливість та стратегічність розвитку ринку [соєвих бобів і продуктів, а також] відзначають соціальну необхідність соєкультури. В роботі розглянуто теоретичні основи ефективності агровиробництва та визначено шляхи підвищення ефективності виробництва сої.
<p>Кваліфікаційна магістерська робота, яка подана на плагіат в електронному вигляді повністю відповідає роздрукованому примірнику.</p>		

Магістр _____

Керівник КМР

(підпис)

(ПІБ)

(підпис)

(ПІБ)

НУБІП України

НУБІП України

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

11.13 – КМР.1700 «С» 2021.10.11 008 ПЗ

СТЕПАНІСЬКА ЯРОСЛАВА ВІТАЛІЙОВИЧА

2022

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

УДК 330.131.5:633.34

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри економіки

Діброва А.Д.

Байдала В.В.

(підпис)

(підпис)

2022 р.

2022 р.

НУБІП України

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему
"Ефективність виробництва сої"

Спеціальність

051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства
Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Гарант освітньої програми

д.е.н., професор

Єрмаков О.Ю.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи
к.е.н, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

Ільків Л.А.

(підпис)

(ПІБ)

Виконав

Степанисько Я.В.

(підпис)

(ПІБ студента)

НУБІП України

Київ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. Байдала В.В.

2021 р.

ЗАВДАННЯ

до виконання кваліфікаційної магістерської роботи студенту

Степаниську Ярославу Віталійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи: «Ефективність виробництва сої»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від "11" жовтня 2021 р.
№ 1700 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2022.11.08

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: законодавчі та нормативні акти України, статистична звітність, дані фінансової звітності.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні основи формування ефективності виробництва сої
2. Стан виробництва сої та його ефективність в аграрному підприємстві
3. Організаційно-економічні напрями підвищення ефективності виробництва сої

Перелік графічного матеріалу: таблиці, схеми, рисунки

Дата видачі завдання « _____ » _____ 2021 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Ільків Л.А.

Завдання прийняв до
виконання

Степанисько

Я.В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота на тему «Ефективність виробництва сої» викладена на 101 сторінці комп'ютерного тексту. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, а також списку використаних джерел, що містить 83 найменування, 15 таблиць та 15 рисунків.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад ефективності соєвиробництва та пріоритетних напрямів її підвищення.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і методичних основ ефективності соєвиробництва в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження виступає процес соєвиробництва в сільськогосподарському виробничому кооперативі «Перемога» Лубенського району Полтавської області.

При здійсненні дослідження в кваліфікаційній магістерській роботі були застосовані *методи дослідження*: діалектичний, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний, порівняльний, економіко-математичний і статистико-економічний.

Інформаційною основою виступили законодавчі акти, відомості Держкомстату України, річні бухгалтерські звіти СВКО «Перемога» Лубенського району Полтавської обл., фахові та інформаційно-публіцистичні видання, довідниково-нормативні матеріали й теоретичні напрацювання вчених.

Ключові слова: економічна ефективність, соєвиробництво, новітні технології, прибуток, аграрні підприємства.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОЇ	6
1.1. Суть ефективності виробництва й об'єктивна необхідність її підвищення	6
1.2. Оцінка ефективності соєвиробництва, методи та показники визначення	16
1.3. Господарське значення та тенденції виробництва сої в Україні	29
РОЗДІЛ 2. СТАН ВИРОБНИЦТВА СОЇ ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ В АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	41
2.1. Виробничі ресурси підприємства (на прикладі СВК «Перемога»)	41
2.2. Аналіз динаміки виробництва сої в досліджуваному господарстві	53
2.3. Ефективність соєвиробництва й основні фактори, що її забезпечують	59
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОЇ	64
3.1. Перспективи вирощування сої та підвищення ефективності на основі застосування органічного виробництва	64
3.2. Якість сої та її роль у підвищенні ефективності соєвиробництва	73
3.3. Впровадження інноваційних технологій при виробництві сої	80
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективність включає в себе кінцевий результат всякого виробництва, тому її підвищення, зважаючи на ринкові відносини, є особливо своєчасним запитом. Наразі, вагому роль мають нові методики формулювання виміру ефективності діяльності господарств, персонально аграрних.

Питання щодо ефективності вітчизняної агрогалузі відзначає в своїх напрацюваннях: Збарський В., Лукінов І., Саблук П., Онщенко О., Худолій Л.

Поряд з тим, треба сказати, що в основному при цих дослідженнях об'єктом є економічна ефективність сільськогосподарського виробництва, а ефективність саме севиробництва розглядалась узагальнено. Тому це питання повинно бути досліджене ширше враховуючи потребу застосування інновацій.

Підвищення ефективності севиробництва наразі вимагає прицільної уваги, бо ця культура є перспективною щодо гарантування продовольчої безпеки як в Україні, так й у світі. Чим далі тим більше нагальнішим питанням виступає задоволення населення щодо потреби в харчових продуктах, виділяючи ті, що включають високий вміст білка. Але такі продукти, що містять багато білка тваринницького походження недосяжні усім верствам населення з-за їх високої ціни. Це, а також те, що чисельність людей зростає, зумовили постійні пошуки джерел додаткового білка, зокрема рослинного.

Визначилося, що з усіх рослин, найвмістовнішою щодо білка є саме соя.

Питання щодо вирощування та подальшого використання сої в нашій країні досліджували багато вчених. Нині, розвиток ринкових відносин в АПК, творення простору вільного підприємництва у сфері севиробництва, потребують стратегічних досліджень. Хоч і є великий потенціал севиробництва в Україні, проте є також об'єктивна значимість виявлення нових підходів щодо підвищення її ефективності.

Мета й завдання дослідження. Метою роботи є ґрунтовне вивчення теоретичних та методологічних засад ефективності соєвиробництва й визначення шляхів її підвищення в нинішніх умовах.

Щодо реалізації визначеної мети були означені та виконані завдання:

- узагальнення теоретичних та методологічних основ і означення сутності ефективності;
- виявлення особливостей творення ефективного соєвиробництва;
- виконання аналізу ефективності соєвиробництва у аграрному підприємстві;

- визначення напрямів підвищення ефективності виробництва сої.

Об'єктом дослідження є виробнича діяльність, а зокрема, процес соєвиробництва в аграрних підприємствах на прикладі сільськогосподарського виробничого кооперативу «Перемога» Лубенського району Полтавської обл.

Предметом дослідження виступає комплекс теоретичних, методичних та практичних сторін, що застосовуються в процесі соєвиробництва.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою виступає загальнонауковий метод пізнання, окремі твердження економічної теорії, праці вітчизняних і закордонних науковців щодо проблем ефективності. Також було використано методи аналізу, порівняння, економіко-математичні, графічний тощо.

Апробація. Згідно з результатами дослідження опубліковано наукові праці:

1. Ільків Л.А., Степанисько Я.В. Економічні аспекти виробництва сої в Україні. Colloquium-journal, 33 (120), 2021. (30.11.2021) <http://www.colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2021/11/colloquium-journal-33120-chast-3.pdf>

2. Ільків Л.А., Степанисько Я.В. Перспективи виробництва сої в Україні. Збірник праць – V Міжнародної науково-практичної конференції «Modern and global methods of the development of scientific thought», 25-28 жовтня 2022 р., Флоренція, Італія. URL: <https://isg-konf.com/uk/modern-and->

global-methods-of-the-development-of-scientific-thought/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=UA-Sbornik_materialov_konferencii_dostupen&utm_content=1640786567

Обсяг й структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота виконана на 101 сторінці комп'ютерного тексту. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел з 83 найменувань, 15 таблиць та 15 рисунків.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОЇ

1.1. Суть ефективності виробництва та об'єктивна необхідність її підвищення

Ефективність – одна з основних складових економічної науки. Саме на ній ґрунтуються всі стадії виробничо-господарської діяльності, разом з тим вона є базою визначення кількісних критеріїв щодо прийняття керівних рішень, які використовуються для створення матеріально-структурної, функціональної й системної характеристики господарської діяльності. Через призму поняття «ефективність» віддзеркалюються чи не всі базові ознаки господарської діяльності будь-якого суб'єкта ринкової економіки [2].

Не дивлячись на надзвичайно багато наукових досліджень щодо аналізу економічної ефективності, як окремої категорії, деякі складові залишаються майже поза увагою або є наразі недостатньо розробленими, оскільки спектр таких питань є дуже широким, а справжня виробнича діяльність учасників агропромислового виробництва спрямовує науковців на виконання постійно нових завдань.

«Ефективність» – як одна із категорій, що найбільш широко практикується нині, досліджується протягом століть. В контексті економічної думки, теорії прибутку, що розглядалися представниками більшості наукових шкіл, намагалися визначити принципи творення додаткової вартості та з огляду на це користувалися поняттям ефективності [19].

Термін «ефективність» походить від латинського слова «effectus», що позначає дію якоїсь причини, результат виконання чого-небудь [18]. Згідно з цим перекладом під ефективністю варто вважати рівень результативності від використання певних ресурсів, або виконання якихось дій.

Вагомим для розвитку наукової думки у визначенні базових елементів ефективності, а також виокремлення найбільш важливих чинників, її визначення було трактування наприкінці ХХ ст. «принципу ефективності», що

поєднував визначення стосовно принципу раціональності й основні концепції економічної поведінки людини. В теперішньому означенні суть даного принципу можна відзначити так: «Дій завжди з розрахунком на те, щоб за допомогою обмежених коштів (ресурсів) забезпечити оптимальний результат при досягненні поставлених цілей» [5].

Наразі, розглядаючи категорію ефективність, відзначають дві основні складові: результати діяльності (виробничих процесів) й витрати (ресурсів або коштів), що порівнюються. Нині найбільш поширеним є наступне означення: «Ефективність – це співвідношення ефекту (результату) і витрат (ресурсів), що зумовили цей ефект» [34].

Одночасно слід зазначити, що в окремих випадках характеристика ефективності як наслідку співставлення затрат та результату від їх здійснення певним чином підміняється одним із критеріїв ефективності. Такий підхід можна знайти в наступному визначенні: «Ефективність – це досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої та уречевленої праці» [35].

Критеріальний підхід до визначення цієї категорії можна знайти в роботах й інших науковців [18, 34]. Цей підхід фактично повторює визначений в теорії «принцип ефективності», що був розглянутий раніше, проте слід зауважити, що зміст категорії «ефективність» є значно глибшим, аніж сутність даного критеріального принципу.

Розглянуте вище дає підстави відзначити, що з основною характеристикою ефективності взаємодіють два базові порівнювані елементи:

- 1) досягнутий результат (ефект) діяльності (виробництва);
- 2) витрати (у вартісній або натуральній формі), що обумовлюють цей результат (ефект).

Варто звернути особливу увагу на те, що саме по собі поняття «ефективність» має багато значень. На неоднозначність тлумачень понять ефекту та результату впливають й різні трактування їх перекладу на українську мову з англійської, а також існуванню певних аналогів, що по-різному характеризують (пояснюють) одне і теж саме явище чи процес.

Так, українському «ефективність» в англійській мові відповідником є чотири поняття, які вважаються синонімічними:

- effectiveness – здатність досягати поставленої мети (незалежно від того якою ціною це було зроблено);

- efficiency – оптимальне співвідношення витрачених ресурсів та отриманих результатів (незалежно від того чи була досягнута мета);

- effectuality – сполучення effectiveness та efficiency;

- performance – загальний стан організації, включаючи як фінансові, так і не фінансові параметри, що характеризують як досягнутий рівень розвитку, так і перспективи.

Дані терміни дають змогу здійснити характеристику ефективності з різних сторін, як у вузькому контексті, так і в широкому сенсі. Проте, для позначення ефективності як економічного явища іноземні автори найбільш часто використовують поняття performance [48].

Певну плутанину у трактування категорії «ефективність» вносять і різні переклади на українську мову одних і тих самих праць але різними перекладачами, так згідно з існуючим перекладом праці Д.Сінка на українську

мову терміни «дієвість» та «економічність» мали наступні англійські еквіваленти – effectiveness та efficiency, які одночасно розкладаються і як іншомовні синоніми категорії «ефективність» [65].

Поряд з цим термін «ефективний» одночасно можна трактувати українською мовою як дієвий, або той, що своїми діями забезпечує необхідний позитивний результат. Одночасно, підкатегорією «дієвий» розуміють не будь-який позитивний результат або просте досягнення цілей, а лише те, що було здійснено за найкращим варіантом (максимальний результат при оптимальних витратах) [83]. Враховуючи те, що «ефективний» та «дієвий» є наближеними до поняття «ефективність» та «дієвість», то останні дві повинні бути між собою рівнозначні. Проте, як свідчить попередній аналіз, це не відповідає дійсності, оскільки ефективність є більш ширшим та охоплюючим поняттям.

В аграрному підприємстві ефективність здатна набувати різноманітних форм прояву. Хоча у вітчизняній літературі розглядається перш за все тільки економічна ефективність [3].

Окремі дослідники, попри традиційне виокремлення економічної ефективності виділяють і соціальну ефективність, а Ю. Лопатинський і Т. Шкабара, у своїх працях аргументують необхідність самостійного розгляду й екологічної ефективності [35, 82], що за нинішніх способів господарювання є надзвичайно актуальним.

Враховуючи своєрідність агропромислового виробництва В. Г. Андрійчук виділяє види ефективності:

- ✓ технологічну (переважно подається у натуральному виді й описує безпосередні виробничі процеси, що мають в своєму складі взаємодію факторів виробництва, а також продуктивність живих організмів, що застосовуються в агровиробництві);

- ✓ економічну (вартісне вираження, оцінка у грошовій формі відношення між отриманим результатом виробництва (дохід, виручка) і ціною ресурсів, що спожиті в процесі виробництва (собівартість);

- ✓ соціальну (має залежність від економічної ефективності і виявляється через зростання соціального захисту працівників і населення через збільшення оплати праці, зменшення тривалості робочого тижня без зниження оплати праці, зниження важкої фізичної праці, підвищення соціальних гарантій, підтримка культурної і соціальної інфраструктури конкретних територіальних громад);

- ✓ екологічну (розраховується на базі впливу процесу виробництва на стан довкілля [2, с. 397].

Процес створення ефективності й базові форми її вияву згідно із наведеним вище відобразимо на рис. 1/1.

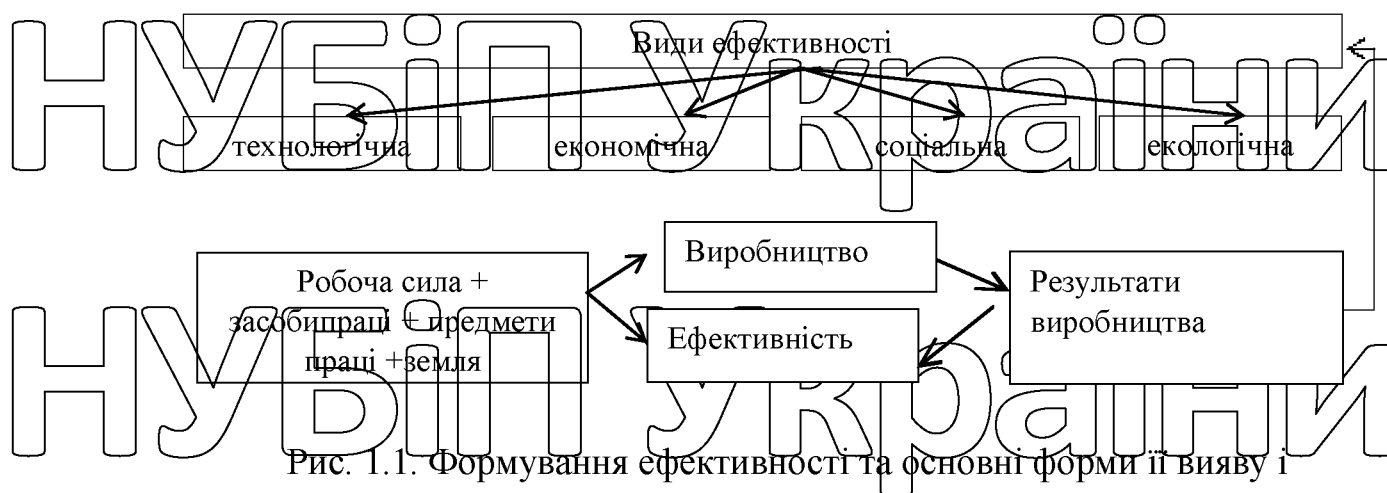

Рис. 1.1. Формування ефективності та основні форми її вияву і взаємозв'язок на рівні підприємства [2]

На рис. 1.1, показано взаємодію між виділеними формами ефективності. Розкриваючи таку взаємодію відмітимо, що базою формування соціальної ефективності є економічна ефективність. Бо тільки створений в процесі економічної діяльності економічний ефект є джерелом задоволення всього спектра соціальних потреб населення. Відтак, об'єктивно є залежність: чим більша економічна ефективність, тим, при схожих інших умовах, буде більшою соціальна ефективність, і навпаки. Поряд з цим, між такими видами ефективності є й зворотній зв'язок: коли збільшується соціальна ефективність, підвищується продуктивність праці, а так, і економічна ефективність виробництва, тобто має місце дія мультиплікативного важеля.

Дослідження наукової літератури з питань ефективності господарювання переконує, що виокремлені окремими авторами види економічної ефективності не відображають усього розмаїття її вияву і множинності сутнісних граней. Наявні й інші погляди щодо класифікації ефективності.

Кулішов В. В. класифікує економічну ефективність як: загальну і порівняльну. Відмічає, що загальна ефективність має здатність визначатися на всіх рівнях діяльності через порівняння загального розміру економічного ефекту з певними видами витрат або ресурсів [33].

Проте, на нашу думку, сутність цієї класифікації ефективності є дещо розмитою, не акцентованою і за своїм формулюванням збігається по суті, із

трактування економічної ефективності взагалі, та не визначає специфічних її особливостей відповідно до конкретної класифікаційної ознаки.

Більш ґрунтовною та конкретною з позиції практичного застосування, на наш погляд, є класифікація видів економічної ефективності, яка запропонована А. М. Турило і А. А. Турило. Вони, зокрема виокремлюють такі види економічної ефективності, взявши за критерій їх значущість та метод формування:

- «проміжна» ефективність (беруться за основу «проміжні» результати,
- «кінцева» ефективність, обчислюється на базі «кінцевих» показників результату і витрат,
- «змішана» ефективність поєднання показників двох видів ефективності [74].

За кожним із названих видів ефективності автори пропонують визначати відповідні показники (в основному відомі), які, за їх задумом, мають всебічно розкривати їхню сутність.

Таке мірило класифікації ефективності безумовно, становить наукову зацікавленість, бо далеко не всі кінцеві результати являються рівною мірою значущими. Мабуть, доцільно було б трохи по-іншому визначити назву таких видів ефективності, як, первісна, проміжна, і кінцева. Окрім цього, названі вченими певні показники ефективності не мають економічного змісту. Це перш за все, показники «змішаної» та «кінцевої» ефективності. Неточність складання цих показників безсумнівна, а тому погоджуємося з В.Г. Андрійчуком і вважаємо неречним їх застосування в дальшому науковому вжитку [2].

Щоб відтворити різноманітність прояву економічної ефективності потрібно робити її класифікацію за ознаками, що є вагомими з погляду необхідності аналізу різних сторін господарювання підприємства. Беручи до уваги напрацювання В. Г. Андрійчука та інших науковців, для досягнення визначеної мети доцільно застосовувати такі класифікаційні критерії (рис. 1/2):

1. Залежно відступеня охоплення витрат за якими здійснюється

розрахунок показників ефективності:

- ефективність використання конкретних ресурсів (передбачає наявність можливості чіткого визначення затрат конкретного ресурсу на створену продукцію;

- ефективність використання ресурсів загалом (за своїм змістом являється інтегральним показником оцінки кінцевої (загальної) ефективності діяльності підприємства.

2. Залежно від терміну застосування авансованих у виробництво ресурсів:

- Ефективність використання оборотних засобів;
- Ефективність використання основних (необоротних) засобів.

3. Залежно від виду кінцевого результату на основі якого розраховується ефективність:

- ефективність виробництва (визначається на основі інформації про обсяг валової або товарної продукції);

- рентабельність (прибутковість) виробництва – вид економічної ефективності, що розраховується на основі інформації про валовий або чистий прибуток підприємства.

4. Залежно від внеску у творення кінцевого результату господарювання:

- ефективність масштабу виробництва;
- ефективність розміщення ресурсів;
- ефективність структури виробництва.

5. Залежно від способу розрахунку економічної ефективності:

- економічна ефективність додаткових вкладень;
- порівняльна економічна ефективність;
- гранична економічна ефективність (передбачає оцінку зміни ефективності при зміні витрат ресурсів чи грошових коштів).

6. Залежно від фактору підвищення економічної ефективності (враховуючи своєрідність агровиробництва):

- економічна ефективність інновацій технологій та знарядь праці;
- засобів захисту рослин;
- біотехнологій;
- організаційно-економічних заходів, тощо.

7. Залежно від видів господарювання:

- ефективність основної діяльності підприємства;
- ефективність інвестиційної діяльності підприємства;
- ефективність фінансової діяльності підприємств.

8. Залежно від галузі чи виду продукції:

- ефективність функціонування галузі рослинництва;
- ефективність функціонування галузі тваринництва;
- ефективність функціонування окремої галузі;
- ефективність виробництва окремих видів продукції;

9. Залежно від ознаки організаційно-економічної структури фірми:

- ефективність господарювання окремого виробничого підрозділу фірми (ферми, ланки);
- ефективність діяльності відокремленого майнового комплексу: філії, дочірнього підприємства;

- ефективність функціонування підприємства в загальному за всіма видами діяльності

10. За умовами оцінювання виділяють ефективність [34]

- реальну – це зіставлення фактичного рівня результатів та витрат за даними бухгалтерського обліку та звітності, дає змогу оцінити фактичний рівень результативності господарської діяльності окремого суб'єкта господарювання;

- розрахункову – це ефективність, яка базується на проектних або планових показниках, отриманих на підставі певних розрахунків, визначається зазвичай з урахуванням рівня ефективності в минулих періодах та оцінки зовнішніх і внутрішніх умов функціонування в майбутньому періоді;

- умовну – використовується для оцінювання роботи структурних

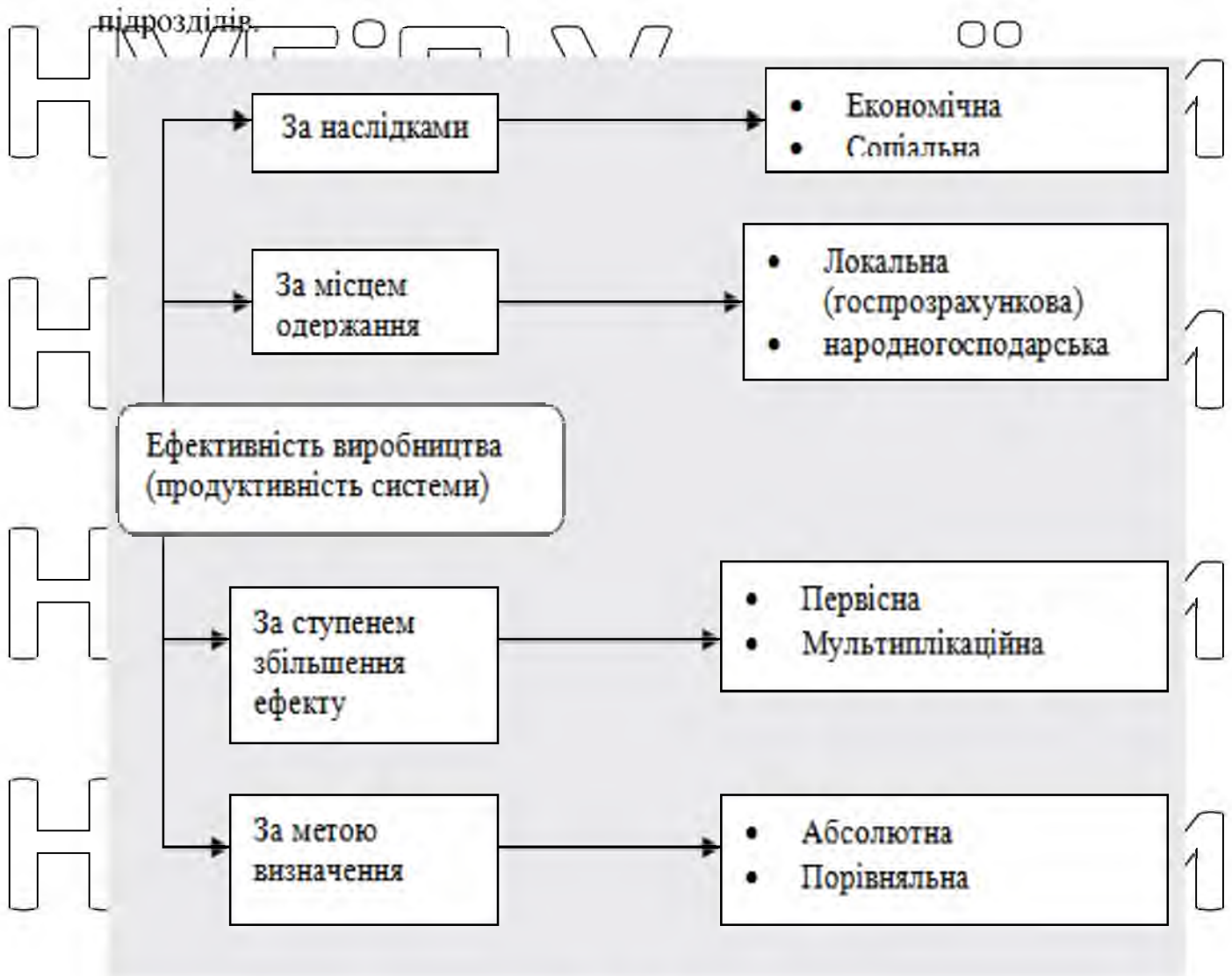

Рис. 1.2. Класифікація ефективності виробництва за критеріями [19].

Кожному з наведених видів економічної ефективності притаманні певні економічні показники, що характеризують її рівень і динаміку зміни.

Так, зазначимо, що наукова думка визначає різне ставлення як до виокремлення суті показника «ефективність», так й до великої кількості понять та термінів, що є пов'язані (ефект, результат, продуктивність).

Зате, загалом, ця різноманітність поглядів зводиться до таких напрямів: розрахунок ефективності шляхом співставлення результату й затрат та оцінка ефективності на основі відношення отриманого результату з цілями, що були поставлені.

Вважаємо, що перший підхід є найкращим і надає можливість краще означити суть ефективності, а можливість застосування при її визначенні

різних даних, що виражені у різноманітних формах (натуральна, умовно-натуральна, грошова тощо) дають можливість скласти систему визначених показників, для різнопланового та узагальненого визначення діяльності будь-якого суб'єкта господарювання і, базуючись на цьому, визначити певні пропозиції щодо збільшення результативності його функціонування.

Тому, варто розглядати сутність «економічна ефективність» через призму багатозначеності як понесених витрат, так і отриманих результатів, що є важливим для системного підходу при аналізі рівня економічної ефективності й виділення шляхів підвищення.

Отже, економічна ефективність соєвиробництва – це поняття, що показує взаємодію між об'єктами системи, що визначають відношення між витратами і результатом в підсистемах виробництва, реалізації та переробки продукції враховуючи вплив зовнішніх факторів, умовлених особливостями внутрішньогосподарської галузі рослинництва.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

1.2. Оцінка ефективності соєвиробництва, методи та показники визначення

Викладені вище теоретичні підходи до трактування категорії «економічна ефективність» як складової ефективності вимагають відповідної сукупності методів дослідження їх рівня. Практична цінність системи методів щодо визначення рівня економічної ефективності полягає у наданні можливості визначати рівень віддачі використаних ресурсів в процесі діяльності та факторів, які впливають на нього з метою моделювання і прогнозування економічних явищ та процесів, що, в свою чергу, дає можливість розробляти обґрунтовані управлінські рішення [18].

Дослідженню різних аспектів економічної ефективності приділяється значна увага, як вітчизняних, так й іноземних вчених. Це обумовлене практичною значущістю даної категорії, оскільки будь-який власник чи керівник підприємства хоче якомога точніше визначити віддачу від використання ресурсів в процесі функціонування. Наявність теоретичного та методологічного забезпечення дозволяє чітко визначати чинники впливу на кінцевий результат та напрями підвищення її рівня.

Перші спроби обґрунтування методики визначення економічного ефекту були зроблені ще представниками класичної школи політичної економії Ф. Кене та В. Петі, які трактували її як результативність виробничої діяльності. Інший представник класичної школи Д. Рікардо виокремив економічну ефективність як самостійну категорію та визначав її як відношення одержаного результату до певного виду витрат [5].

Проте, представники класичної школи головну увагу приділяли виробничій сфері, що обмежувало її використання.

Подібну помилку допускали й представники неокласичного напрямку, зокрема В. Паретота, Й. Шумпетер, які хоча й досліджували методи визначення ефективності підприємницької діяльності, проте через ототожнення підприємництва із виробництвом, зводили усе до співвідношення витрат та результатів [2].

Представники неокласичної школи почали досліджувати принципи визначення ефекту від використання окремих факторів виробництва.

Зокрема, Дж.Б.Кларк розробив систему показників граничної ефективності ресурсів (праці, капіталу), однак ототожнення ефективності із продуктивністю не давало змоги повноцінно визначити механізм формування економічних результатів суб'єкта господарювання [65].

В колишньому СРСР головним завданням вважали нарощення темпів зростання виробництва, що накладало свій відбиток і на теоретико-методологічні аспекти ефективності виробництва.

Економічний ефект ототожнювався із виробництвом, при цьому питання відповідності виробленої продукції споживчим потребам у розрахунок не бралось. Існуючі обмеження радянської господарської системи не дозволяли повноцінно визначати результати діяльності.

Зокрема, існувала практика розрахунку валової продукції та фонду споживання за собівартістю продукції, що фактично призводило до нехтування теоретичними положеннями ефективності.

Сучасні вітчизняні науковці, зокрема В. Г. Андрійчук, зауважують, що економічна ефективність вбачає собою співвідношення між витраченими ресурсами й отриманими внаслідок цього результатами, тут же витрати ресурсів можна відображати за первісною вартістю або частиною їхньої вартості у формі виробничих витрат [2].

Для сьогоденної економічної теорії ефективність розглядається в сенсі як внутрішнього, так і зовнішнього вимірів функціонування підприємства. В першому випадку це ефективність використання ресурсів, а в другому зв'язок виробництва із ринком. Згідно з цим, нинішніх зарубіжних вчених стосовно їх бачення методики визначення рівня економічної ефективності виробництва можна умовно поділити на дві основні групи.

До першої групи належать, наприклад, М.Х. Мескон, М.Альберт, Ф. Хедоурі, які під економічною ефективністю розуміють ефективність використання ресурсів, тобто співвідношення між обсягами виробленої

продукції (товарів, робіт, послуг) та використаних для цього ресурсів [65].

Інша точка зору представлена у працях Х. Лібенштайна, С. Фішера, Р. Дорнбуша та Р. Шмалензі, які оцінюють ефективність, як характеристику зовнішньої діяльності. Зокрема, Х. Лібенштайном було запропоновано концепцію Х-ефективності діяльності підприємства. Функціонування підприємства вважається Х-ефективним у тому випадку, якщо воно реалізує (виробляє) максимальний обсяг продукції за наявного обсягу ресурсів та використання найкращих технологій виробництва [35].

Також існує точка зору, згідно якої рівень економічної ефективності діяльності підприємства слід розраховувати відповідно до досягнення певної мети, яку не завжди можна виміряти у вартісному виразі [18].

На досягненні цілей при оцінці рівня економічної ефективності підкреслює увагу низка сучасних вчених-економістів, зокрема А. Д. Виварец, Л. В. Дістергефт вважають, що економічна ефективність будь-якого процесу вимірюється як відношення досягнутих цілей до заявлених [5].

З позицій системного аналізу категорію економічної ефективності визначають як ключовий показник функціонування системи для досягнення встановлених цілей [37]. При цьому окремі науковці зазначають, що під витратами слід розуміти не лише капітал, а й усі види ресурсів, які задіяні у процесі виробництва. Відповідно, головним завданням при розв'язанні проблеми підвищення економічної ефективності, є встановлення максимального ступеню досягнення цілей за мінімуму витрат [33].

Результатом господарської діяльності соєвиробництва є обсяг виробленої продукції визначеного асортименту та якості, який максимально повно вгамовує споживчий попит на дану продукцію. В процесі виробництва споживаються різні види ресурсів. Таким чином, сутність економічної ефективності, як і методика визначення її рівня, ґрунтується навколо оцінки витрат та результату, виражених у різних формах.

Отже, головним питанням методології визначення економічної ефективності є визначення результату (ефекту) діяльності та виміру його

рівня. Як видно з наведених вище визначень економічної ефективності, результатом діяльності можуть бути виробництво, прибутковість, досягнення інших цілей.

Поняття ефекту є досить абстрактним, оскільки за різних умов господарювання, однакового результату можна досягти за різного обсягу та комбінації ресурсів, так само як і однаковий обсяг витрат ресурсів може призвести до різних результатів діяльності. Звідси випливає, що результат і витрати є абсолютними величинами, а ефективність – величиною відносною.

Відповідно, економічний ефект має відбиватися у вартісному виразі і може бути як додатним (прибутковим), так і від'ємним (збитковим).

На думку П. Т. Саблука, саме прибуток є основним ефектоутворюючим елементом, оскільки не рідко зустрічаються ситуації, коли є результат у вигляді виробленої продукції, однак наявність збитку спричиняє від'ємний економічний ефект [26].

Показники, які характеризують рівень ефективності повинні відбивати ступінь співвідношення витрат та результат і надавати можливість порівнювати їх в розрізі окремих підприємств, галузей, територій та у часі.

Помилкою при створенні системи показників оцінки економічної ефективності є включення до неї тих, які є складовими або чинниками її формування. Сьогодні теорія та практика економічної науки стоїть перед необхідністю радикального переосмислення сутності економічної ефективності та розробки принципово нових методів оцінки економічної ефективності виробництва продукції сільського господарства взагалі та сої зокрема.

Величезна частина методів, що використовуються для оцінки економічної ефективності, що застосовують у практиці господарюючі суб'єкти, несуть на собі відбиток командно-адміністративної системи господарювання. Нині виникає необхідність створення системи показників економічної ефективності, які враховували б теперішні складові ринкової системи, такі як конкуренція, глобалізація, коливання ринкової кон'юнктури

тощо.

На сьогодні можна виділити наступні групи методів оцінки економічної ефективності єс виробництва:

- загально наукові методи, які є характерними для інших галузей науки (аналіз, синтез тощо);

- традиційні методи і прийоми оцінки, базою яких є зрівняння витрат, понесених в процесі виробництва та отриманих результатів;

- ринкові – які дають можливість обрахувати та зрівняти важливі виміри функціонування підприємств, зокрема – рівень конкурентоспроможності, уподобання споживачів, ринкова кон'юнктура.

Класичні методи оцінки рівня економічної ефективності дають можливість обрахувати відношення результату до затрат у різному виді (натуральному, умовно-натуральному, грошовому).

Багато науковців пропонує для визначення рівня ефективності виробництва сої за допомогою традиційних прийомів використовувати наступні показники [2]:

1) показники ефективності виробництва (натуральні показники):

- урожайність;
- вихід протеїну (к.од.) з одиниці площі;
- рівень витрат ресурсів для виробництва одиниці продукції;
- виробництво продукції, що припадає на одиницю ресурсу;

2) показники економічної ефективності (вартісні показники):

- собівартість 1 ц виробленої продукції;
- прибуток, що припадає на 1 ц виробленої продукції;
- рівень рентабельності.

Щодо ринкових методів, то з їх допомогою можна точніше визначати основні складові діяльності підприємств, розраховувати базові фактори формування результатів, резерви, прогнозувати розвиток не тільки фірми, а й ринку продукції.

Для виявлення ступеню відповідності продукції ринковим параметрам,

необхідно аналізувати конкуренцію на ринку, тобто порівняти складові господарювання товаровиробників учасників. Тут необхідне постійне і всебічне вивчення інформаційних потоків, що є у загальному доступі – звітність, публікації у ЗМІ, рекламні матеріали; опитування споживачів, експертні висновки, огляд нормативно-правових актів тощо.

Аналіз конкурентів варто проводити в розрізі їх частки ринку, цінової політики, системи управління, стратегії збуту й технології продажу. При прогнозуванні поведінки конкурентів також варто проаналізувати темпи розвитку ринку, рівень ризику господарювання в галузі [18].

Оцінювання показників економічної ефективності соєвиробництва здійснюється шляхом використання системи показників за визначеними складовими з урахуванням особливостей такого виробництва.

У вирощуванні сої остаточний економічний результат формується під впливом доцільного застосування засобів праці, а також ефективного використання землі й інших матеріальних засобів виробництва. Крім цього, в агропідприємстві необхідно впроваджувати заходи по зменшенню собівартості кінцевих товарів, економне й ошадливе користування іншими ресурсами, а також підвищення рівня продуктивності праці, екологічність використання ресурсів.

Для визначення економічної ефективності виробництва сої використовують такі показники: урожайність сої; собівартість 1 ц продукції; окупність витрат, розмір витрат виробництва з розрахунку на 1 ц продукції; розмір витрат виробництва з розрахунку на 1 га посіву; розмір прибутку з розрахунку на 1 ц продукції; розмір прибутку з розрахунку на 1 га посіву; рентабельність соєвиробництва.

Так, показник урожайності відображає ефективність використання землі, результат інтенсифікації виробництва. Вона визначається:

$$\frac{\text{Збірвалової продукції з площі посіву, ц}}{\text{Площа посіву даної культури, га}}; \quad (1.1)$$

Проте, так можна визначити не тільки урожайність культури, а й середню врожайність по групі культур.

Собівартість продукції – це грошовий вираз поточних витрат підприємства на виробництво і реалізацію одиниці продукції ($c + v$).

Собівартість продукції обчислюють:

$$\frac{\text{Витрати підприємства}}{\text{Обсяг виробленої продукції}}; \quad (1.2)$$

Вартість валової продукції на 1 грн. виробничих витрат визначає окупність виробничих витрат.

Розмір валового й чистого доходу та прибутку розраховуємо на 1 гектар сільськогосподарських угідь та на 1 ц продукції.

Рентабельність показує прибутковість підприємств. У процесі господарської діяльності підприємства мають відшкодувати свої витрати виручкою від реалізації продукції і одержати прибуток. Тому рентабельність є особливим показником економічної ефективності агровиробництва, що говорить про те, що підприємство від своєї діяльності одержує прибуток [19].

Прибуток господарств – це реалізована частина їх чистого доходу. Тому маса прибутку агропідприємств не повністю відображує їх внесок у створення чистого доходу суспільства. У сільському господарстві величина прибутку підприємства залежить від кількості і якості реалізованої продукції, її структури, рівня собівартості та фактичних цін реалізації.

Описуючи рентабельність виробництва окремих видів продукції, галузей і господарств загалом, мало обрахувати величину прибутку, потрібно порівняти її з виробничими витратами. Тому використовують рівень рентабельності [33].

Рівень рентабельності визначають за формулою:

$$\frac{\text{Валовий прибуток, грн}}{\text{Повна собівартість, грн}} \cdot 100\%; \quad (1.3)$$

Цей показник вказує на величину прибутку на 1 грн. витрат виробництва і означає ефективність їх використання у поточному році. При цьому кожний

відсоток рентабельності відповідає отриманню однієї копійки прибутку з розрахунку на гривню виробничих витрат.

Рівень рентабельності визначається в цілому по господарству і його називають сукупним рівнем. Дані річного звіту агропідприємства дають змогу розраховувати рівень рентабельності виробництва певного виду продукції, окремої культури або галузі.

Ціна – це грошовий вираз вартості товару; це показник, що є основою визначення всіх попередніх показників [64]. Вона збирає в собі результати всього процесу виробництва й реалізації продукції, а також показує ситуацію на ринку.

$$Ц = С + П \quad (1.4),$$

де С – собівартість одиниці продукції, грн;

П – величина прибутку, що хоче одержати підприємство від реалізації одиниці продукції, грн.

Показники економічної ефективності визначають і порівнюють в середньому за 3-5 років. Вони розраховуються й для прийняття ефективних управлінських рішень.

При розрахунку показників ефективності виробництва та реалізації сої, слід враховувати особливості, які визначають господарську діяльність даної галузі. Базовим є суттєвий вплив на виробничі процеси біологічних, природних та кліматичних факторів. Родючість ґрунту та погодні чинники в визначений час на певній території впливають величина валового збору, яка в абсолютному виразі вказує на кінцевий результат виробництва.

Рівень урожайності дає змогу показати виробничий ефект господарювання та проаналізувати рівень технологічної ефективності в умовах визначеного агропідприємства або загалом по галузі.

Економічна ефективність соєвиробництва показує результат не тільки виробничої діяльності, а й ефективність реалізації. Від наявності ефективної системи збуту продукції залежить і кінцевий результат господарювання підприємства. Також результат діяльності у грошовому виразі залежить від рівня цін, тобто зовнішнього фактора.

Отже, економічна сторона виробництва визначається показниками

прибутковості та рентабельності. Прибуток є узагальнюючим показником господарювання і визначає відповідність якості й ціни продукції, в даному випадку – сої, потребам споживачів.

При використанні показників економічної ефективності, зокрема показника рентабельності, важливим питанням є вибір показника, який характеризує результат. Практично це означає вибір між обсягами валової та реалізованої продукції.

Важливість використання валової продукції для визначення економічної ефективності основної діяльності підприємства полягає, по-перше, в тому, що вона є первісним результатом поєднання задіяних у процесі виробництва ресурсів. По-друге, валова продукція зачіпає всю масу споживних вартостей, що створені в році, тим часом як у складі товарної продукції, що використовується на внутрішньогосподарське виробниче споживання (корми, насіння), залишки готової продукції, що підлягає реалізації, приріст живої маси тварин, не реалізованих у звітному періоді. По-третє, валова продукція дає вагомий вплив на величину інших видів економічного ефекту, і вона є їх вартісною основою.

Поряд з тим, відмітимо, що у валовій продукції, розрахованій за порівняльними цінами, минається якість продукції, вищий рівень якої має неабияке економічне й соціальне значення. Тому, обраховані за таким кінцевим результатом показники продуктивності є недостатньо інформативними для умов ринкової економіки. Треба звертати увагу й на ту обставину, що в динаміці ці показники є недостатньо зіставними, бо продукція визначається в незмінних цінах, а ресурси авансованого капіталу – за цінами придбання (первісною вартістю), справедливою вартістю або переоціненою, які в динаміці змінюються. Для того, щоб позбутися такої невідповідності, бажано було б розрахувати валову продукцію не тільки в порівняльних цінах, що дає змогу бачити зміну її фізичного обсягу в динаміці, а й за поточними цінами, як це заведено у іноземній практиці. Важливим являється й те, що зрівняння обсягу валової продукції в цих двох вимірниках в динаміці дало б

можливість робити висновки про вплив зміни фізичного обсягу і окремо цінового фактора на економічну ефективність основної діяльності агропідприємств у досліджуваному часі. І також є можливість врахувати й вплив зміни обсягу ресурсів. Тобто, говориться про комплексне врахування усіх трьох факторів (обсягу продукції, ціни і розміру ресурсів) на ефективність їх використання.

Проте, реальні такі, що нинішня статзвітність не передбачає розрахунок по підприємствах валової продукції навіть у порівняльних цінах.

Крім загальних показників економічної ефективності севиробництва, застосовують специфічні показники, що описують рівень ефективності певних ресурсів – трудових, земельних, енергетичних, сировини і матеріалів, основного й оборотного капіталу.

А також, враховуючи, що в сьогоденних умовах функціонування агросектору, важливими питаннями є маркетингове забезпечення та взаємопоміч природному потенціалу сільського господарства. Згідно з цим деякі науковці виокремлюють також маркетингову та екологічну ефективність [36].

Маркетингову ефективність виробництва сої варто визначати за такими показниками:

- повна (комерційна) собівартість одиниці продукції;
- середня ціна реалізації одиниці продукції, у тому числі за маркетинговими каналами збуту;

- прибуток на одиницю маси реалізованої сої і 1 га зібраної площі;
- частка прибутку від реалізації сої в структурі прибутку в рослинництві, сільському господарстві, в цілому по підприємству;
- рівень рентабельності, рентабельність продажу [38].

Екологічну ефективність севиробництва аналізують за показниками динаміки вмісту гумусу в ґрунтах, обсягів виробництва екологічно чистої продукції, розмірів площ деградованих земель, масштабів проведення землеохоронних заходів. Бо ж силкування одержати максимум продукції з

одиниці земельної площі без урахування екологічних чинників призводить, з одного боку, до використання капітальних резервів ґрунтів замість досягнутого приросту родючості, а з іншого – до все більшої заміни природної родючості на штучну [36]. Мало уваги до такої важливішої ланки, як родючість ґрунтів, у виробничому ланцюгу «фактори інтенсифікації – продукція» обумовлює зниження урожайності агрокультур, погіршення якісних характеристик угідь.

На думку В.Г. Андрійчука, екологічну ефективність доцільно вимірювати використовуючи наступні показники:

- частка чистого прибутку підприємства, що направляється на екологічні заходи, і його загальна величина в динаміці;

- частка аграрної продукції в загальному обсязі її виробництва, в якій вміст залишків отрутохімікатів не перевищує гранично допустимих норм;

- частка екологічно чистої продукції до загального обсягу її виробництва;

- вміст гумусу в ґрунті і його динаміка;

- масштаби використання біологічних засобів боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин;

- наявність новітніх очисних споруд, що мінімізують шкідливі викиди і скиди [2].

Отже, беручи до уваги багатогранність поняття «економічна ефективність», система показників її аналізу має відповідати таким вимогам:

- якомога точніше відбивати співвідношення результатів та витрат;

- надавати можливість співвідносити результати господарювання в часі й просторі;

- повніше висвітлювати зв'язок між результатом та впливом на нього певних факторів з метою виявлення резервів та збільшення рівня ефективності.

Одним із методів оцінки економічної ефективності, що наразі набувають поширення, є DEA-аналіз – аналіз оболонки даних (англ. Data Envelopment

Analysis). Так, цей метод передбачає виділення категорій «продуктивність виробництва» і «ефективність виробництва» [38].

Перша категорія передбачає порівняння витрат усіх чинників виробництва (input) та кінцевого продукту (output). При цьому визначають як загальну продуктивність (total factor productivity) – відношення загального обсягу кінцевого продукту до витрачених ресурсів, так і продуктивність часткову (one factor productivity) – коли порівнюється певний вид продукції із певним видом ресурсу.

Із згаданих вище підходів до оцінки економічної ефективності, бачимо, що існують різноманітні критерії й методики визначення її рівня, проте велика їх частина не враховує: понесені на усіх етапах діяльності витрати, низку отриманих результатів й вплив екзогенних факторів на розвиток усіх процесів діяльності підприємства.

Із запропонованого визначення категорії економічної ефективності виробництва доцільно визначити наступні етапи оцінки її рівня. В системі економічної ефективності варто виділити основні підсистеми («потенціал», «виробництво», «реалізація», «переробка»), для кожної з них потрібно застосовувати певні показники, що характеризують витрати й результати та дозволяють оцінити вплив зовнішніх факторів [48].

Загальний показник економічної ефективності можемо розраховувати як просту суму або добуток ефективності кожної складової, а в окремих випадках (коли є відповідна інформація та інструментарій її обробки) визначати характер взаємозв'язків між підсистемами для кожного конкретного випадку.

Так, для підсистеми «потенціал» базовим критерієм ефективності є повнота використання підприємством ресурсів, які наявні у його керуванні. Для цього застосовують прийом порівняння показників, що визначають потенціал агропідприємства – площа угідь, ступінь розораності, капіталоозброєність, капіталозабезпеченість тощо – і з середніми для підприємств галузі чи регіону. Варто враховувати фактори, що знижують ступінь використання виробничого потенціалу господарства – передусім,

попит на певну продукцію, вартість ресурсів, розміщення підприємства щодо точок переробки та збуту продукції, рівень спеціалізації тощо [65].

Підсистема «виробництво» має оцінюватися за допомогою показників, що визначають обсяг отриманої продукції, її якість в абсолютному виразі й порівняно з витратами ресурсів. Так, щодо аналізу ефективності соєвиробництва ключовими показниками, як було описано вище є урожайність, рівень витрат в розрахунку на одиницю одержаної продукції та площі посіву, втрати при збиранні тощо. Зовнішніми чинниками, що впливають на ефективність соєвиробництва є, в основному, природно-кліматичні [79].

Ефективність підсистеми «реалізація» перед усього має оцінюватися за показником товарності продукції, тобто питомої частки реалізованої продукції в її обсязі загалом. Допоміжними показниками оцінки ефективності реалізації є: частка ринку, витрати на збут, пошук інформації, проведення спеціальних досліджень, застосування маркетингових інструментів, витрати на логістику тощо. Базовим зовнішнім фактором, який визначає рівень ефективності збутової діяльності є кон'юнктура ринку відповідної продукції (в даному випадку – сої), яка в свою чергу визначається рівнем сукупного попиту й пропозиції на регіональних, національному та світовому ринках [78].

Для оцінки ефективності підсистеми «переробка» важливими показниками є: вихід продукції, вартість виробленої кінцевої продукції, витрати на зберігання та транспортування. До зовнішніх чинників, що можуть вплинути на ефективність даної підсистеми, передусім слід віднести кон'юнктуру ринків сировини та продукції переробки, вартість енергоресурсів та витрат пов'язаних із впровадженням нових технологій [78].

1.3. Господарське значення та тенденції виробництва сої в Україні

Важливим напрямом розвитку сільського господарства України є стабільне виробництво насіння олійних культур [14; 41].

Соя – одна з найважливіших і найпоширеніших зернобобових та олійних культур у світі. Вона відмічається високим вмістом білка й олії та високими поживними якостями. У соєвому насінні є 30-45% білка, 13-26% жиру, 20-32% вуглеводів, а також мінеральні речовини, вітаміни, ферменти тощо [1; 10].

Ця культура грає велику роль щодо розв'язання світової продовольчої кризи, передусім білкової та харчових жирів. Високий вміст білка й оптимальна його збалансованість за амінокислотним складом та відсутність холестерину дозволяють вважати сою прекрасною для заміни продуктів тваринництва для харчування людей. З цієї культури виготовляють молоко, сир, замітники яєчного порошку, котлети, ковбаси, консерви, соуси, кондитерські вироби, тощо [67].

Сою використовують як борошно, макуху, зелену масу, сіно, сінаж, трав'яне борошно для годівлі тварин та птахів. Також відоме вживання у вигляді насіння, соєвого білкового концентрату з вмістом близько 60-65% протеїну, проту, олії, соєвого білкового ізоляту з наявністю 90-92% протеїну, сухого соєвого молока та різних видів продуктів її переробки [70].

Вживання в їжу соєвого молока й олії радять при багатьох захворюваннях [1; 37]. Із соєвого лецитину виготовляються медичні препарати. Завдячуючи низькому вмісту холестерину в соєвих продуктах, дана культура є ідеальною їжею для людей.

Білок сої – той з рослинних білків, що містить в своєму складі приблизно всі незамінні амінокислоти, що потрібні для утворення білка в організмі людей, та складається переважно з водорозчинних глобулінів та альбумінів [40; 44]. Рослинний білок є оптимальною складовою харчових і кормових ресурсів, використання їх значно позначається на стані здоров'я людей, тривалості та рівня їх життя. Попит на високобілкову рослинну сировину

дедалі зростає, зумовлюючи збільшення цін на світовому і внутрішньому ринках [45; 51].

Не так давно запроваджені напрям науково-технічного прогресу в харчовій індустрії, що стосується розробки технології отримання текстурованих продуктів із сої, виробництва білкових гранул і волокон з подальшим їх оформленням у різні види харчових продуктів – доповнювачів чи замінників м'яса.

Соя також являється важливою технічною культурою. Вона є на першому місці у світовому виробництві рослинної олії, що застосовують на харчові цілі, а також для виробництва промислової продукції: лаку, фарб, біодизельного палива, мила, штучних волокон, пластмаси, клею, тощо. Зараз 60% насіння сої переробляється на олію [63].

У цій важливій культурі велика кількість ненасичених жирних кислот, що не синтезуються в організмі людини й обов'язково мають надходити з їжею. Вони зменшують вміст холестерину в крові, покращують зір. У США серед харчових жирів соєва олія складає 73% і є найпопулярніша серед населення [66].

Соя та продукти її переробки мають добрі кормові якості. Вона застосовується для відгодівлі тварин та птиці як макуха, шрот, дорть, молоко, високобілкові комбикорма. Величезна її цінність в збалансованому складі незамінних амінокислот, зокрема лізину. Макуха містить в 1 кг 1,26 кормових одиниць, 354 г перетравного протеїну, 28 г лізину. У США більша частина соєвого шроту (80%) використовується для годівлі тварин і птиці. Так ліквідовано дефіцит білка в кормовому раціоні тварин і птиці та одержано щорічну економію 50-60 млн т зернофуражу [68].

Соеві протеїни й ліпіди знижують ризик серцево-судинних захворювань, знамениті антиканцерогенними властивостями, попереджують прояви таких хвороб, як цукровий діабет, вікові гормональні порушення, остеопороз тощо [69].

Значення сої різко зростає за умов енергетичної кризи та ресурсного

дефіциту, бо вона має можливість формувати високі врожаї без застосування азотних добрив, за рахунок біологічної фіксації азоту атмосфери. Соя залишає після себе у ґрунті 65-120 кг/га азоту, що підвищує його родючість і є добрим попередником для подальших культур сівозміни [76].

За підрахунками вчених у світі за рік від сої в ґрунт надходить близько 16-19 млн. т біологічного азоту. Це є рівноцінним роботі потужних заводів із виробництва азотних добрив, запобігає великим доларковим витратам на їх придбання і внесення [77].

За оцінками економістів соя є однією з найбільш прибуткових польових культур в Україні. Рентабельність її вирощування на зрошуваних землях України становить 50-90 %, при врожайності 4,0 т/га – 110-115 %, а в Лісостепу – стабільно сягає 90-120 % [22; 78].

Останні десятиріччя охарактеризовуються вражаючим розвитком виробництва сої [81]. За посівними площами і валовими зборами зерна вона є ведучою бобовою світу. Вирощують її більше 40 країн на загальній площі більше 50 млн га. Такий значний ареал поширення пояснюється універсальністю використання сої як важливої продовольчої, технічної та кормової культури, що зумовлено відмінним поєднанням у насінні органічних і мінеральних речовин [72; 75; 77].

Загалом, у світі виробництво сої це метод вирішення трьох продовольчих питань, серед яких: виробництво зерна, виробництво білка, фіксація біологічного азоту в ґрунті. Це ж соя має вирішити і в Україні, та, насамперед, стати відмінним попередником під зернові культури, підвищуючи їх врожайність [5]. Збільшення урожайності зернових, після сої, 3-4 ц/га [3; 6]. Без сої завдання з отримання 75-80 млн. тонн зерна є малоймовірним. Також соя це незамінна складова в списку білкових кормових ресурсів [7].

Таким чином, виробництво сої є важливою складовою світової економіки, з її урожаєм у продовольчі ресурси надійшло 100 млн т соєвого білка, вироблено 43 млн т соєвої олії, 183 млн т соєвого шроту. Її посівами засвоюється 20 млн т біологічного азоту. Соя являється достатньо цікавою для

господарств з огляду на економічність: її товарне зерно на внутрішньому ринку має вартість 300 дол./т, а поріг рентабельності становить майже 10 ц/га [8]. Завдяки ЄО у світову економіку надійшло більше \$128 млрд на рік [21].

За показниками рентабельності серед основних агрокультур соя тримає друге місце, після соняшника. Тільки за останній рік обсяги експорту культури зросли на 31% [27].

Так, у 2000 р. обсяги виробництва сої становили 64,4 тис. т. Але застосування нових технологій виробництва, високий рівень цін та попит на зовнішніх ринках дали всі передумови щоб швидко нарощувати виробництво.

Так, швидкому росту виробництва сприяють добрі кліматичні умови щодо вирощування сої та вигідне географічне положення відносно основних експортних ринків – країн ЄС та Близького Сходу [28].

Вітчизняні дослідники відмічають, що в Україні є всі можливості та великий потенціал щодо подальшого підвищення власного соєвиробництва. І саме ця культура покликана дати стабільний урожай [4]. Потенціал урожайності вітчизняних сортів є досить високим: ультраскоростиглих – 23-28 ц/га ранньостиглих – 25-30 ц/га, середньоранньостиглих – 30-40 ц/га, середньостиглих – 41-50 ц/га й більше [5].

За період з 2010 по 2021 рр. обсяги соєвиробництва в Україні зросли майже в 2,1 рази – з 1,68 млн. тон до 3,49 млн. тон. Цікавість до культури виявляють як великі агрохолдинги, так і дрібні та середні агровиробники.

Хоча, у 2021 році порівняно з 2019 роком посівні площі в Україні зменшилися на 18,5%, виробництво зменшилось на 5,6% (рис. 1.3), урожайність підвищилась на 15,3% (з 22,9 ц/га у 2019 р. до 26,4 ц/га у 2021 р.).

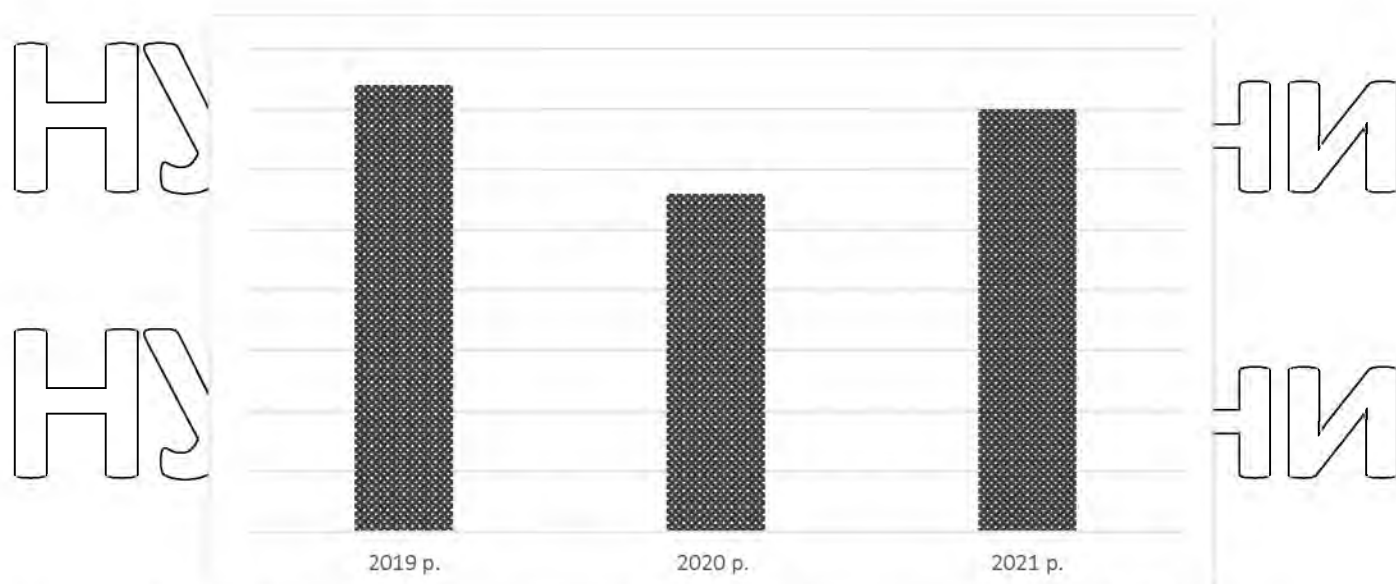

Рис. 1.3. Динаміка виробництва сої в Україні у 2019-2021 рр., тис.т.

У 2021 р. в Україні посівні площі під соєю становили 1,3 млн га, що на 18,5% менше, ніж у 2019 р., в 2020 році – 1,35 млн га, що на 2,3% менше, аніж у 2021 р. Це найменші площі протягом п'яти років. Найбільші площі під соєю були зафіксовані у Хмельницькій, Полтавській, Житомирській, Київській областях (рис. 1.4).

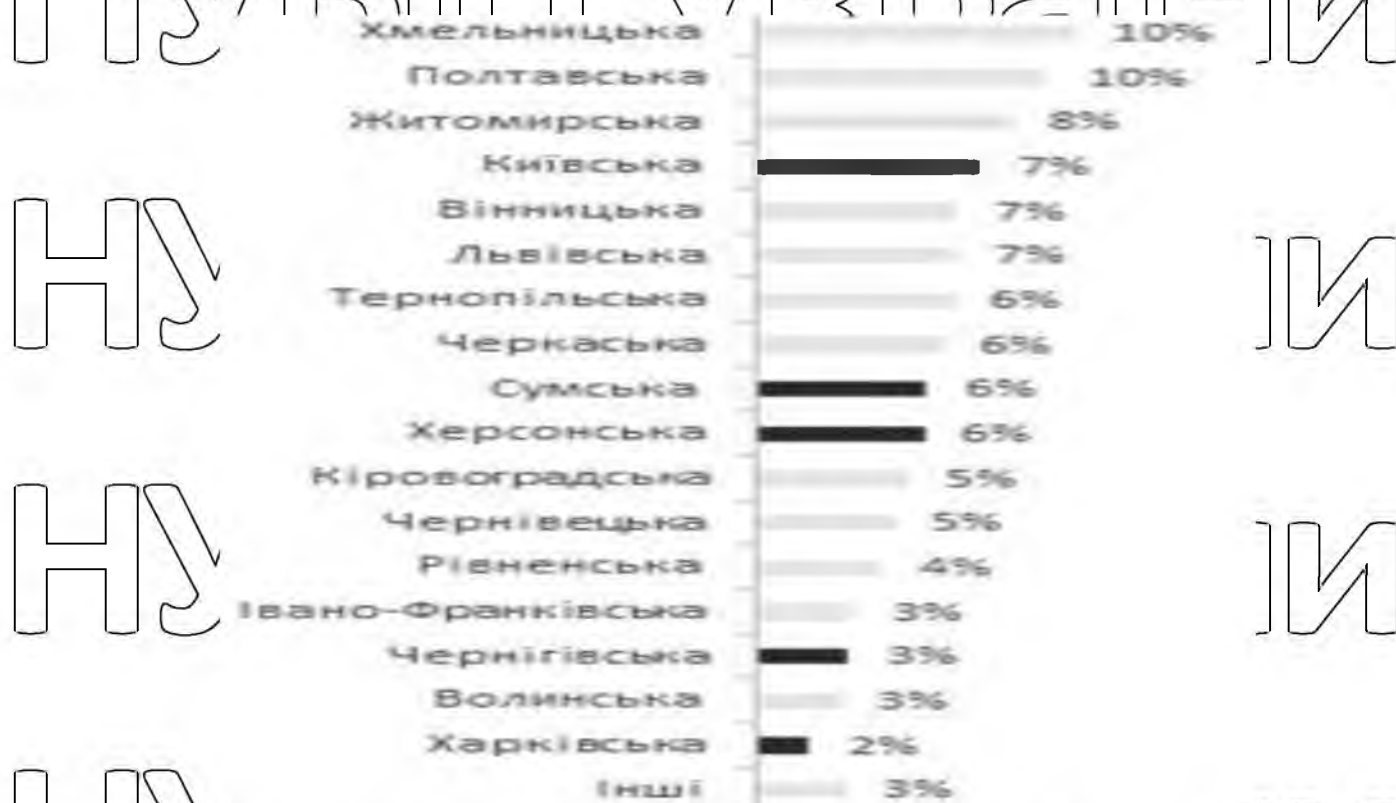

Рис. 1.4. Частка областей в загальній площі сівби сої в Україні в 2021 р., %

Найбільше скорочення площ посівів сої відмічено у Чернігівській (на 52 %), Харківській (33 %), Сумській (32%), Одеській (31,8%), Кіровоградській (30,5%), Вінницькій (30,2%), Миколаївській (28,6), Київській (26,1%), Житомирській (24,4%), Черкаській (24,3 %) областях [53].

У 2021 р. в Україні зібрано 3,5 млн т сої, що на 5,6 % менше, ніж у 2019 р., але на 24,9 % більше порівняно з 2020 роком. Зниження показника зумовило зменшення посівних площ, хоча збільшення врожайності – 25,4 ц/га в 2021 р. проти 22,9 ц/га у 2019 р. та 20,5 ц/га у 2020 р. Деяко покращили ситуацію.

Найбільший врожай отримано у Хмельницькій і Житомирській областях (рис.

15).

■ Вінницька ■ Житомирська ■ Львівська ■ Полтавська
 ■ Тернопільська ■ Херсонська ■ Хмельницька ■ Київська
 ■ Черкаська ■ Чернівецька

Рис. 1.5. Структура виробництва сої в розрізі топ-10 областей України, 2021 р.

Першою причиною скорочення площ під соєю стали «сосві правки» Закону України № 2245-VIII від 21 грудня 2017 року, згідно яких з 1.09.2018 року до 31.12.2021 року скасовується бюджетне відшкодування ПДВ щодо експорту сої. Станом на 30.08.2018 року було підписано законопроект №7403-д, яким скасовується норма невідшкодування ПДВ при експорті сої, насіння свиріпи та ріпаку для виробників, що самі доставляють ці культури за рубіж. Цей законопроект мав відновити цікавість товаровиробників у

совиробництві, зокрема стабілізації площ посівів та виробництва цієї культури починаючи з 2020 року [61].

Запровадження «сово-ріпакєвих правок» уже 2017 року мало негативні наслідки для агровиробників. Так, скасування експортного ПДВ спричинило збільшення собівартості сої. Водночас зменшились внутрішні ціни на культуру. Ще одним навантаженням на аграріїв стали несприятливі кліматичні умови. Як наслідок, значно скоротились посівні площі під соєю: у 2019 році засіяно 1,58 млн гектарів сої, що на 8% менше, ніж 2018 року, і на 21% менше, аніж 2017 року.

Проект закону про скасування «совєих правок» президент України підписав 21.05.2020 р., коли посівна майже закінчилась. Тоді аграрії здебільшого вирішили про структуру посівів. Тому скасування «совєих правок» не стимулювало збільшення посівних площ (1,32 млн гектарів у 2020 році) і не відбилось на наступних площах (1,27 млн гектарів). Далі очікують збільшення посівів завдяки очевидному підвищенню рентабельності сої.

Отримали найвищі результати за історію становлення держави по урожайності сої. За попередніми розрахунками Держкомстату у 2021 р. вона становила 26,8 ц/га [71]. Що на 17% більше попереднього сприятливого 2019 року і на 4% більше попереднього українського історичного максимуму в 2018 році. В 2021 році наїкраща урожайність сої була в Запорізькій (36,2 ц/га), Херсонській (35,7 ц/га) та Тернопільській (35,3 ц/га) областях (рис. 1.6).

Однак, як було вказано раніше, незважаючи на чудові показники урожайності сої, великих показників валового збору досягти не вдалося тому, що відбулося скорочення посівних площ під даною культурою, і загалом 2021 року було зібрано 3,4 млн т цієї культури.

Рис. 1.6. Урожайність сої в розрізі областей України, ц/га (2021 р.)

Нині Україна стає все привабливішою в імпорті сої. Проте існують певні фактори ризику як для імпортерів, так і для внутрішніх виробників і покупців цієї культури.

Відповідно до ЗУ «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» забороняється промислове виробництво незареєстрованих ГМО ліній і сортів [23]. Офіційна статистика не співвідношенню часток посівів ГМО та не ГМО сої відсутня, але є деякі дані іноземних інституцій. Так, за результатами досліджень Асоціації AgentGreen (Румунія) 2018 р. в 48% відібраних зразків рослин сої були генетично модифіковані організми. Ці посіви є нелегальними, їх засівають «сірим» насінням сумнівної якості й продуктивності. Проте це змінюється: 2021 рік став переломним завдячуючи суттєвій перевазі в закупівельній ціні на «чисту» не ГМО сою.

На внутрішньому ринку ГМО сою переважно використовують для переробки на корми. Це викликає ризик потрапляння ГМО до споживача через харчові продукти. І такий урожай генетично модифікованої сої не є доцільним використовувати для експорту.

Як вже згадувалося вище, соя являється найпоширенішим у світі джерелом виробництва рослинного білка. У зв'язку зі зміною Європейського законодавства переробники, а також виробники харчових продуктів, повинні бути впевнені у походженні сировини, яку вони використовують. Тому, дуже посилилась відповідальність усіх учасників харчового ланцюга за якість та безпеку готової продукції.

Загальновідомо, що соя є невід'ємною частиною ланцюга виробництва та постачання харчових продуктів. Це стало додатковим поштовхом у збільшенні попиту на сою та продукти її переробки локального (європейського) виробництва. Що стосується українських агропроблемників, то тут також відкриваються певні можливості. Вже сезону 2021 р. різниця в ціні між ГМО та не ГМО соєвими бобами становила 150-200 доларів США [25].

Водночас висока вартість азотних добрив і ризик їх дефіциту через скорочення виробництва можуть додати сої привабливості проти інших агрокультур. Завдяки здатності бульбочкових бактерій на сої фіксувати азот із повітря під цю культуру потрібно вносити менше азотних добрив, що буде актуальним наступного сезону [29].

Для успішного вирощування сої передусім потрібно вміло підбирати технологію вирощування. Соя є рекомендованим попередником під кукурудзу, пшеницю. Розуміння впливу сої як попередника дає можливість фермерам заощаджувати на внесенні добрив. Зменшення частки бобових культур в сівозміні веде до дисбалансу розвитку ґрунтової біоти, що погіршує структуру та водоутримувальну властивість ґрунту.

Важливим для формування врожаю є рівномірність випадання опадів. У разі випадання 800 мм дощу протягом року отримали б урожайність більшу за 3,5 т/га без надмірних додаткових зусиль.

Дивлячись з точки зору агрономії, то доцільно враховувати показники: рання або пізня весна, рання або пізня осінь, посухи. Зважаючи на такі фактори, потрібно аналізувати агрометеорологічні дані й вивчати різні моделі

Це дасть змогу підлаштувати технологію соєвирощування під конкретні умови, й стане в нагоді у виборі відповідних сортів.

Нині українські підприємства мають змогу переробити практично всю сою, що вирощується в країні. Ще до цього додамо, що є великий зовнішній попит. Європейський ринок щороку закуповує приблизно 18 млн. т сої. Крім цього, зростає попит на продукти переробки сої (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підсумки сезону 2020/2021 з переробки та експорту сої в Україні

Показники	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2020 р., %
Площа, тис. га	1770	1350	76,3
Виробництво, тис. т.	4472	3445	77,0
Переробка, тис. т.	1750	1200	68,6
Експорт сої, тис. т.	2637	2000	75,8
Експорт соєвої олії, тис. т.	339	225	66,4
Експорт соєвого шроту, тис. т.	685	500	73,0
Частка переробки, %	39	35	X

Хочі спостерігаємо потенціал та передумови розвитку переробки сої в Україні, проте обсяг експорту соєвих бобів майже вдвічі вищий обсягу їх внутрішньої переробки за останні роки. Тому, ринок можна вважати експортно орієнтованим. Внутрішнє споживання сої становить 700-800 тис. тон щороку. Основні експортні потоки української сої спрямовано до Європейського Союзу та Туреччини [52].

Українські переробні заводи у 2021 році скоротили виробництво соєвої олії на 9% до 224,3 тис. тон, проти 246,5 тис. тон у 2020 р.

До ТОП-10 виробників соєвої олії у 2021 році увійшли: ТОВ «Катеринопільський елеватор» – 21,1% (47,5 тис. т); ТОВ «Глобинський консервний завод» – 14,2% (31,8 тис. т); ТОВ «Елеватор Буд Інвест» – 11% (24,7 тис. т); ТОВ «Транспетач» – 10,6% (23,7 тис. т); ТОВ «Фалькон Агро Груп» – 9,0% (20,14 тис. т); ПрАТ «Пологівський ОЕЗ» – 9,0% (20,13 тис. т); ТОВ «Таврія Агроінвест» – 5,6% (12,6 тис. т); ТОВ «Протеїн Інвест» – 2,6% (5,8 тис. т); ТОВ «Відродження» (Житомирська область) – 2,3% (5,1 тис. т); ТОВ «Явір Інвест» – 2,2% (4,1 тис. т) [73].

Наразі, при Мініекономіки функціонує робоча група за участі широкого кола галузевих асоціацій щодо створення законопроекту, що відповідав би директивам Європарламенту та Ради ЄС щодо регулювання обігу ГМО.

Асоціація «Дунайська Соя» дотримується активної позиції у цій робочій групі й надала низку рекомендацій щодо гармонізації європейського законодавства в рамках цього закону [72].

В 2021 році було зареєстровано законопроект, який передбачає удосконалення системи оцінювання ризиків ГМО щодо можливого впливу на здоров'я людини та на довкілля, зміну механізмів державної реєстрації, удосконалення вимоги до маркування ГМО продукції й правил щодо її виявлення. Також передбачено посилення державного контролю у сфері поводження з ГМО [75].

Найбільші світові виробники сої – це Бразилія, США, Аргентина, Уругвай, Україна і Росія (рис. 1.7) [70]. У 2021 році Україна втратила лідерство серед виробників сої в Європі, поступившись Росії, яка суттєво збільшила посівні площі під цією культурою.

НАЙБІЛЬШІ ЕКСПОРТЕРИ І ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ У 2020 РОЦІ

Рис. 1.7. Найбільші світові виробники, експортери та імпортери сої, 2020 р.

З усіх досліджень виявлено, що сировинна складова досі формує основну частку українського експорту. Так, Україні необхідно не просто розвивати технології виробництва, а й удосконалювати якість вирощеного урожаю.

Звичайно, нашим аграріям досить важлива є підтримка держави. Адже соя – це винятково стратегічна агрокультура світового та вітчизняного аграрного сектору [77].

Таким чином, на сьогодні соя в нашій державі є найбільш привабливою культурою для виробників. Базові причини для цього – порівняно висока рентабельність (116,5%) виробництва протягом попередніх років, можливості для перспективного зростання посівних площ та стратегічні ринки збуту.

РОЗДІЛ 2

СТАН ВИРОБНИЦТВА СОЇ ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ В
АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Виробничі ресурси підприємства (на прикладі СВК

«Перемога»)

Сільськогосподарський виробничий кооператив «Перемога» орендує землі в селі Клепачі Лубенського (до 2020 р. Хорольського) району Полтавської області. В селі проживає близько 800 чоловік.

Село Клепачі примикає до села Шишаки, на відстані 1 км знаходиться село Вергуни. По селу протікає пересихаючий струмок з загатою. До села примикає великий садовий масив. Розташоване за 15 км від міста Хорол.

Хорольський район 17 липня 2020 року ліквідований постановою Верховної Ради України у рамках децентралізації. Територія району включена до складу Лубенського району.

Найбільші промислові підприємства: молочно консервний комбінат дитячих продуктів та механічний завод. Спеціалізація сільського господарства вирощування зернових, буряків та тваринництво.

Лубенський район – район в Україні, на заході Полтавської області і межує з Чернігівською, Київською та Черкаською областями. Адміністративний центр – місто Лубни [57].

До складу району входять 7 територіальних громад: Лубенська, Гребінківська, Пирятинська, Хорольська міська та Новооржицька, Оржицька і Чорнухинська селищні територіальні громади Полтавської області.

Полтавська область – адміністративно-територіальна одиниця України з центром у місті Полтава. Розташована у середній частині Лівобережної України і, частково, на Правобережній Україні. Більша частина області лежить у межах Придніпровської низовини та Полтавської рівнини.

До найважливіших галузей господарства області належать сільське господарство та промисловість (зокрема харчова, легка, машинобудівна та інші).

Грунти Подільської області сформувалися у помірному кліматі з майже найкращим зволоженням; мають гарні фізико-хімічні властивості; на півдні області характерне неглибоке залягання ґрунтових мінералізованих вод, на півночі – промивний водний режим; під впливом давнього господарського освоєння.

Основні типи ґрунтів Подільщини: чорноземи, сірі лісні, піщані, заплавні, болотні. Таким чином, ґрунти в області є високо родючими – чорнозем займає 9/10 (90%) площі орних земель та придатні для вирощування практично усіх видів сільськогосподарської продукції, притаманної даній кліматичній зоні (навіть деяких південних видів (винограду, персиків та ін.).

Зміст гумусу знаходиться у межах 3%-5%. Зустрічаються також і солончаки, в основному в руслах річок. Якісний показник ґрунту на Подільщині складає 72 бали (для порівняння, по Україні в цілому – 69, Львівської області – 43, Івано-Франківської області – 42).

Хоч і значні площі, зайняті чорноземами та високій вміст гумусу в ґрунтах, в Подільській області проте, є процеси, що погано позначаються на стані ґрунту та знижують його якість. Основним процесом є втрата гумусу ґрунту. Дії водної ерозії піддаються 369 тис. га сільськогосподарських угідь області, вітрової ерозії – 380 тис. га, що складає відповідно 17,1% та 17,6% від загальної площі сільськогосподарських угідь області.

Така активність ерозії в області пов'язана з тим, що відбувається потужна розораність земель. Так, вона становить 63,6%, що більше ніж в середньому по Україні (до 60%).

Ресурси для аграрного природокористування в області можна оцінити, як високі. За 100-бальною шкалою середня якість ґрунтів за ступенем їх придатності для вирощування зернових і технічних культур становить 65 балів. Сільськогосподарські угіддя займають 75,3% площі області, що на 6,6% вище загальноукраїнського показника.

Клімат визначається розташуванням у помірному кліматичному поясі, тип – помірно-континентальний. Середня температура січня – $-3,7^{\circ}\text{C}$, липня – $+21,4^{\circ}\text{C}$,

кількість опадів становить 580-480 мм/рік, що випадають переважно влітку у вигляді дощів.

Близько 2/3 кількості днів у році панує континентальний підтип повітряних мас із суходолу Євразії, 1/3 днів – морський підтип повітряних мас із північної та центральної Атлантики та внутрішніх морів – Середземного, Чорного, Азовського.

Отже, найбільший вплив на погодні умови та клімат області справляють величина і характер сонячного випромінювання, віддаленість регіону від великих водних мас, належність області до зони дії переважно атлантичних помірних і арктичних холодних повітряних мас, рівнинність. Територія області належить до недостатньо вологої, теплої, крайній південний схід – до посушливої, дуже теплої агрокліматичної зони. Середньорічна кількість опадів на території області змінюється, збільшуючись з півдня на північ. У цілому, кліматичні умови області сприятливі для людей і розвитку сільськогосподарського виробництва [58].

Отже, на сьогодні земельно-ресурсний потенціал області – це переважно родючі чорноземи, які є придатними для розвитку рослинництва. Як результат в області досить розгалужена структура посівних площ, яка забезпечує продовольчу безпеку регіону та дає змогу реалізовувати продукцію за його межі. Аграрії Полтавщини займають лідируючі позиції в державі по виробництву сільськогосподарських культур.

В області напрацьовано унікальний багаторічний досвід ведення органічного землеробства. Зокрема, на базі ПП «Агроєкологія» Миргородського району створено Центр органічного землеробства «Полтава-органік». Загалом 28 суб'єктів господарювання здійснюють діяльність з виробництва органічної продукції (сировини).

Господарська діяльність СВК «Перемога» реалізується шляхом здійснення фінансової, виробничої, торгівельної, інвестиційної, постачальницької та іншої діяльності. СВК самостійно визначає стратегію і тактику свого розвитку.

Прибуток СВК визначається з надходжень від виробничої діяльності після покриття матеріальних і прирівняних до них витрат, витрат на заробітну плату, а також суми податків та платежів, які передбачені законодавством України.

Чистий прибуток, що отриманий після зазначених обчислень, залишається в повному розпорядженні кооперативу. За рахунок цього прибутку підприємство фінансує заходи, що є спрямовані на зміцнення матеріально-технічної бази, соціальне забезпечення трудового колективу, матеріальне стимулювання працівників, вирішення інших господарських питань.

Виробнича діяльність агропідприємств залежить від впливу природно-кліматичних факторів. Також достовірний аналіз виробництва визначається обґрунтованим підходом та розрахунком показників рівня використання виробничих ресурсів, основних виробничих засобів і оборотних коштів, трудових ресурсів та землі.

Досліджуване підприємство має розвинуту техніко-технологічну базу, що є позитивним з точки зору підвищення продуктивності праці та зменшення затрат на обробіток земельних ресурсів й збирання врожаю.

Земля виступає основним засобом виробництва в аграрному господарстві, без якого не виявляється можливим процес виробництва в рослинництві й тваринництві. Як раціонально вона використовується, такою і буде кількість та якість виробленої продукції.

Землі сільськогосподарського призначення складаються з різнопродуктивних угідь. Структура сільськогосподарських угідь залежить від зональних особливостей і описує якість землі як засобу виробництва в сільському господарстві.

Місцезнаходження підприємства: Україна, 37821, Україна, Полтавська обл., Лубенський р-н, село Клепачі, вулиця Перемоги, будинок 6. Територія лежить в помірному кліматичному поясі.

СВК "Перемога" це агропідприємство, яке спеціалізується на вирощуванні зернових, однорічних і дворічних культур, розведення великої рогатої худоби молочних порід, свиней, овець та кіз, коней, виробництві молока та меду.

Важливу роль на аграрному підприємстві відіграють сільськогосподарські угіддя та їх структура. Проаналізуємо структуру сільськогосподарських угідь СВК "Перемога" (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад і структура сільськогосподарських угідь у СВК «Перемога»

Види угідь	2019 р.		2021 р.		2021р. у % до 2019 р.
	га	%	га	%	
Всього с.-г. угідь, га	5162,92	100	5164,19	100	100,02
у тому числі:					
рілля	5162,92	100	5164,19	100	100,02
Землезабезпеченість на 1 працівника, га					
с.г. угідь	21,9	x	20,9	x	95,43
ріллі	21,9	x	20,9	x	95,43

Сільськогосподарські угіддя досліджуваного підприємства це рілля – 100 % у 2019 р. та 2021 рр., що є типовим для українських аграріїв в останні десятиліття (табл. 2.1). Загальна площа сільськогосподарських угідь та ріллі в період із 2019 по 2021 р. в СВК «Перемога» змінилася незначною мірою – в сторону збільшення на 0,02%.

Важливим господарським показником є землезабезпеченість. Вона обчислюється з відношення площі відповідних угідь до кількості наявних працівників підприємства. У досліджуваному господарстві на одного працівника припадало 21,9 га та 20,9 га сільськогосподарських угідь та ріллі. Відповідно, показник землезабезпеченості зменшився на 4,57 % в розрізі сільськогосподарських угідь та ріллі. Відбулося це за рахунок збільшення кількості працівників у підприємстві.

Трудові ресурси являються складовою продуктивних сил держави, а також і визначальним елементом виробничого потенціалу аграрних підприємств.

В умовах зменшення чисельності працівників сільського господарства необхідно забезпечити їх оптимальне використання.

Розглянемо забезпеченість досліджуваного аграрного підприємства трудовими ресурсами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Трудові ресурси СВК «Перемога» Полтавської області

Показники	2020 р.	2021 р.	2021р. до 2020 р., %
Середньорічна чисельність працівників, осіб	253	247	97,63
у т.ч.: рослинництва	119	116	97,48
Середньорічна оплата праці 1 працівника, грн	120164,4	156240	130,02
у т.ч. у рослинництві	55879,2	73375,2	131,31

Аналізуючи дані табл. 2.2. відмітимо, що у 2021 році порівняно з 2020 р. відбулося скорочення чисельності працівників на 2,37 %, зокрема в рослинництві на 2,52 %.

Для досягнення високої ефективності агровиробництва господарник має в достатній мірі бути забезпечений основним капіталом і ефективно його використовувати. Основний капітал формує ту частину активів фірми, що бере участь в багатьох виробничих циклах й переносить свою вартість частинами на вартість виробленої продукції.

Важливими показниками, що характеризують забезпеченість підприємства основним капіталом є капіталомісткість та капіталовіддача, які говорять наскільки ефективно підприємство використовує основний капітал.

Також вирахуємо та дамо оцінку нормі прибутку підприємства та вартості його оборотного капіталу (табл. 2.3).

Зокрема, оборотний капітал підприємства це та частина капіталу, яка повністю переносить свою вартість на продукт і повертається після його

реалізації. Оборотний капітал підприємства в декілька разів більший, ніж основний і повертається до виробника після кожного кругообігу капіталу.

Базовою частиною оборотного капіталу фірми є грошові надходження.

Вони відіграють важливу роль в кругообігу коштів підприємства. Саме ці надходження забезпечують відшкодування витрат, дотримання фінансових зобов'язань та формування доходів й прибутку підприємства [18].

Використання даних за три роки дає нам можливість проаналізувати динаміку розвитку підприємства в згаданому напрямку.

Таблиця 2.3

Динаміка забезпеченості СВК «Перемога» основним капіталом і ефективність його використання

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Вартість валової продукції, тис. грн	138075,41	141887,96	138941,44	100,63
Вартість основного капіталу, тис. грн	106904,00	115207,00	133116,50	124,52
на 1 га с.-г. угідь	20,71	21,99	25,78	124,49
на 1 середньорічного працівника	452,98	480,03	538,93	118,97
Капіталовіддача, грн	1,29	1,23	1,04	80,81
Капіталомісткість продукції, грн	0,77	0,81	0,96	123,74
Норма прибутку, %	12,13	12,75	16,76	X
Вартість оборотного капіталу, тис. грн.	126082,50	144433,50	162627,50	128,98

Оскільки впровадження комплексної механізації й автоматизації агровиробництва є базовою передумовою сталого розвитку аграрної галузі, в СВК «Перемога» постійно слідкують за новими тенденціями в сфері вирощування агрокультур і мають на меті запроваджувати передові технології. Наприклад, у 2020 році в підприємстві було впроваджено використання нової придбаної техніки – це була просапна сівалка Horsch Maestro, яка дає ідеально точне дозування насіння, а також три нові трактори МТЗ, розкидач добрив і кілька вантажних автомобілів.

Аналізуючи дані таблиці 2.3 відмітимо, що вартість основного капіталу має тенденцію до збільшення. А саме, збільшилася на 24,52% в 2021 році порівняно з 2019 р. В розрахунку на 1 га с.-г. угідь та на 1 середньорічного працівника вартість основного капіталу також збільшилась на 24,49% та 18,97% відповідно.

Капіталовіддача, яка показує нам ефективність використання капіталу, на досліджуваному підприємстві зменшилась на 19,19%. Проте, капіталовіддача за 2021 рік показує, що на 1 грн. вартості основного капіталу отримали 1,04 грн. валової продукції, що вказує на ефективне використання основного капіталу. Показник капіталомісткості продукції, що використовують для визначення вартості основного капіталу, що припадає на одиницю виробленої продукції, збільшився на 23,74% і становить 0,96 грн. у 2021 р., що рахується досить високим рівнем для агровиробництва. Отже, загалом те, що рівень капіталовіддачі зменшився, а рівень капіталомісткості трохи зріс, свідчить про те, що ефективність використання основного капіталу протягом 2019-2021 рр. зменшилася.

Норма прибутку в 2021 році збільшилась на 4,63 пункти порівняно з 2019 р. і, взагалі, має тенденцію до зростання. Вартість оборотного капіталу також зростає на 28,98% у 2021 році порівняно з 2019 р. Досить суттєве збільшення вартості основного капіталу можна пояснити тим, що на підприємстві поповнюють машино-тракторний парк.

Спеціалізація аграрних підприємств – це переважаюче виробництво в них певного виду або видів продукції, для якого існують кращі природно-економічні умови [3].

Спеціалізація агропідприємств постійно розвивається, являючись об'єктивною передумовою будь-якого виробництва, забезпечує підвищення його ефективності та продуктивності праці.

У рослинництві через те, що окремі сільськогосподарські культури не можна за біологічними умовами висівати щорічно на одному й тому самому місці, вузька спеціалізація неможлива. Спеціалізованими можуть бути лише

тепличні комбінати з виробництва овочів. Проте це не означає, що в кожному підприємстві мають бути всі галузі рослинництва й культивуватися всі районовані культури. Організація багатопрофільного виробництва і наявність великої кількості галузей призводять до їх подібнення, а це, в свою чергу, знижує можливість запровадження прогресивних технологій, технічних комплексів, а відтак - і ефективність виробництва [65].

Проаналізуємо роль та значимість виробництва сої у виробничій діяльності досліджуваного господарства, що відображається перш за все у структурі надходжень від продажу товарної продукції.

Здійснивши аналіз вартісних надходжень від реалізації продукції (табл.2.4), відмітимо, що для СВК "Перемога" основною спеціалізацією є виробництво молока (43,20% від реалізації всієї продукції за 2021 р.) та соняшнику (19,52% у 2021 р.). У 2021 році порівняно із 2019 роком загальне виробництво зросло на 37,02%. Приріст доходу від реалізації у рослинництві становить 33,51%. Дохід від реалізації продукції тваринництва зріс на 40,95%. Загалом по рослинництву і тваринництву зріст склав 37,02%.

Також аналізуючи дані таблиці 2.4, можемо зробити висновок, що вартість від реалізації продукції рослинництва зменшилась на 14,55%, а в тваринництві навпаки зроста на 40,95%. Дохід від реалізації шпениці, сої та соняшнику збільшився на 110,57%, 247,68% та 114,16% відповідно. Дохід від реалізації кукурудзи на зерно та ячменю зменшився на 34,68% та 63,65%.

Таблиця 2.4

Структура грошових надходжень від реалізації товарної продукції в СВК «Перемога» Полтавської області

Показник	2019 р.		2021р.		2021 р. до 2019 р., %
	тис. грн	%	тис. грн	%	
<i>Культури зернові та зернодобові</i>	55666,97	36,80	47564,93	22,95	85,45
Пшениця	7882,21	5,21	16597,86	8,01	в 2,1 рази
Кукурудза на зерно	46940,02	31,03	30660,58	44,79	65,32
Яміль	843,08	0,56	306,49	0,15	36,35
Жито	1,67	0,00	X	X	X
<i>Насіння культур олійних</i>	24267,25	16,04	59154,80	28,54	в 2,44 р.
Боби сої	5380,02	3,56	18705,25	9,03	в 3,48 р.
Насіння соняшнику	18887,23	12,49	40449,55	19,52	в 2,1 р.
Всього по рослинництву	79934,22	52,85	106719,73	51,49	133,51
<i>Тварини сільськогосподарські живі</i>	8712,91	5,76	10984,63	5,30	126,07
у тому числі:	6284,33	4,15	8322,54	4,02	132,43
Велика рогата худоба					
Свині	2253,37	1,49	2612,38	1,26	115,93
Вівці	122,36	0,08	13,25	0,01	10,83
Коні	52,85	0,03	36,46	0,02	68,99
Молоко	62607,01	41,39	89524,49	43,20	142,99
Мед натуральний	X	X	14,50	0,01	X
Всього по тваринництву	71319,92	47,15	100523,62	48,51	140,95
Разом по рослинництву і тваринництву	151254,13	100,00	207243,35	100,00	137,02

В тваринництві виручка від реалізації великої рогатої худоби, свиней та молока збільшилась на 32,43%, 15,93% та 42,99% відповідно в 2021 році порівняно з 2019 р. Дохід від реалізації овець та коней зменшився на 89,17% та 31,01% відповідно. Також в 2021 році більше не реалізують жито, проте з'явився дохід від продажу меду.

Остаточний корисний ефект від впровадження в дію всіх наявних виробничих засобів та ресурсів показує економічна ефективність

підприємства, що знаходиться у співставленні кінцевих результатів та затрат на засоби виробництва.

Проаналізуємо результати господарської активності підприємства СВК «Перемога» Полтавської області (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка основних показників виробничої діяльності

СВК «Перемога»

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 до 2019, %
Площа с.-г. угідь, га	5162,92	5238,2	5164,19	100,02
Чисельність працівників, чол.	236	253	247	104,66
Виручка від реалізації, тис.грн.	155707	189069	212831	136,69
Виробнича собівартість, тис.грн	163464,4	189400,1	260487,4	в 1,59 рази
Вартість валової продукції, тис.грн	138075,41	141887,96	138941,44	100,63
у т.ч.: на 1 га с.-г. угідь, грн.	26743,67	27087,16	26904,79	100,60
на 1 середньорічного працівника, грн.	585065,30	560821,98	562515,93	96,15
на 1 грн виробничих витрат	844,68	749,14	533,39	63,15
Прибуток від реалізації продукції, тис.грн	34153	46048	58454	в 1,71 рази
у т.ч.: на 1 га с.-г. угідь, грн.	6615,06	8790,8	11319,10	в 1,71 рази
на 1 середньорічного працівника, грн.	144716,10	182007,91	236655,87	в 1,64 рази
Чистий прибуток, тис. грн.	28265	33112	49569	в 1,75 рази
в т.ч.: на 1 га с.-г. угідь, грн.	5474,62	6321,3	9598,60	в 1,75 рази
на 1 середньорічного працівника, грн.	119766,95	130877,47	200684,21	в 1,68 рази
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн	121554	143021	154377	127,00
Рівень рентабельності підприємства, %	28,1	32,2	37,9	X

Аналізуючи дані таблиці 2.5 відмітимо, що чисельність працівників на

підприємстві збільшилась на 4,66%, а вартість основного капіталу на 24,52% в 2021 році в порівнянні з 2019. Вартість валової продукції майже не змінилась. Проте збільшились виручка від реалізації продукції (на 36,69%), собівартість реалізованої продукції (на 27%), валовий прибуток від реалізації продукції на (на 71,15) та чистий прибуток (на 75,37%).

Розглянемо розрахункові показники. Вартість валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь майже не змінилась, а от на 1 середньорічного працівника і на 1 грн. основного капіталу зменшилась на 3,85% та 19,19%.

Виручка від реалізації продукції на 1 га сільськогосподарських угідь та на 1 середньорічного працівника збільшились на 36,65% та 30,60% відповідно.

Валовий прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь збільшився на 71,11%, а на 1 середньорічного працівника на 63,53%. Чистий прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь та на 1 середньорічного працівника збільшились на 75,33% та 67,56% відповідно.

Щодо рівня рентабельності досліджуваного підприємства, то в процесі дослідження зафіксовано його деяке підвищення. Зокрема, якщо в 2019 р. рентабельність підприємства складала 28,1 %, то в 2021 р. – 37,9%.

Відмітимо, що це відбулося завдяки сприятливим погодним умовам та досить гарною кон'юктурою на агроринку. Збільшення рентабельності за досліджуваний період пояснюється як свідчення наявності потенціалу, що є характерним для досліджуваного підприємства.

Загалом, проведена оцінка стану й використання виробничих ресурсів СВК «Перемога» показала, що виробничі ресурси підприємства використовуються досить ефективно. Про це говорить зростання прибутку від сільськогосподарської діяльності в 1,7 рази та досягнення рівня рентабельності 37,9% в 2021 р., що є досить високим рівнем, враховуючи низку негативних тенденцій, що є нині в сфері вітчизняного агровиробництва.

2.2. Аналіз динаміки виробництва сої в досліджуваному господарстві

Планування структури посівних площ призначене для обрахунку та аналізу їх оптимального розподілу на полях господарства з урахуванням вимог бізнес-плану та агротехнологій, що застосовуються.

Перш за все треба проаналізувати склад і співвідношення земель агрогосподарства, визначити їх призначення й напрям цільового використання, обґрунтувати планову врожайність. Далі потрібно спланувати посівні площі сільськогосподарських культур і використання продукції, яке зазвичай, починають із визначення попиту і внутрішніх потреб. При обрахунку планових посівних площ необхідно враховувати конкурентоспроможність продукції певних культур, а також обмеження в сівозмінах і матеріально-технічних ресурсах.

Тому, наступним кроком в аналізі діяльності СВК «Перемога» є дослідження структури посівних площ, за якою можна знайти рівень раціонального використання сільськогосподарських угідь згідно з умовами виробництва (табл. 2.6 та рис. 2.1).

Таблиця 2.6

Структура посівних площ сільськогосподарських культур у досліджуваному аграрному підприємстві

Показники	2019 р.		2020р.		2021 р.	
	площа, тис. га	питома вага, %	площа, тис. га	питома вага, %	площа, тис. га	питома вага, %
Посівна площа – всього	5,16	100,00	5,24	100,00	5,16	100,00
Зернові і зернобобові - всього	1,86	35,95	1,73	33,10	1,88	36,31
у т. ч. озимі на зерно (пшениця+жито)	0,87	16,81	0,71	13,48	0,96	18,65
ярі зернові та зернобобові	0,16	3,14	0,18	3,34	0,09	1,67
кукурудза на зерно	0,83	16,00	0,85	16,28	0,83	15,99
Технічні культури - всього	1,06	20,55	1,27	24,21	1,22	23,68
у т.ч. соя	0,37	7,07	0,34	6,53	0,30	5,71
Соняшник	0,71	13,66	0,93	17,68	0,93	17,97
Кормові культури – всього	2,25	43,50	2,24	42,69	2,07	40,01
у т.ч. кукурудза на силос і зелений корм	0,89	17,16	0,83	15,77	0,75	14,52
трави багаторічні	1,03	19,85	0,76	14,47	0,80	15,49
трави однорічні	0,36	6,88	0,65	12,45	0,52	10,07

У структурі посівних площ СВК «Перемога» Полтавської області стабільно кожен рік переважають кормові культури, на які припадало 43,5% у 2019 р. та 40,01% у 2021 р. від загальної площі посівів (табл. 2.6). Також досить вагома частка посівних площ припадає на зернові і зернобобові культури, від 33,10% до 36,31% в різні роки судячи з проаналізованих 2019-2021 років. У групі зернових і зернобобових культур у СВК «Перемога» переважала пшениця – 16,63% у 2019 р. та 18,67% у 2021 р.

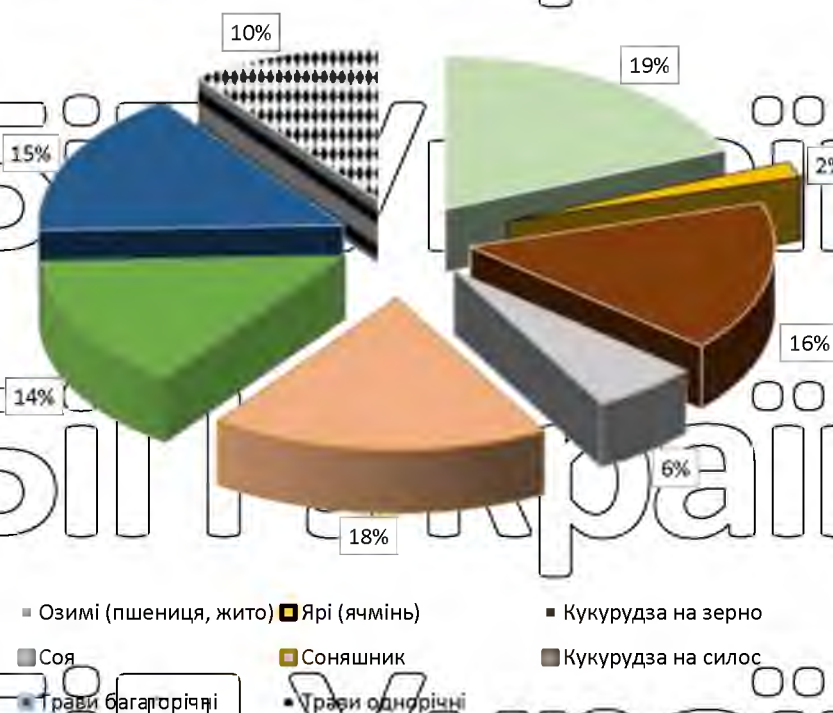

Рис. 2.1. Структура посівних площ СВК «Перемога», 2021 р.

Посівна площа технічних культур займає від 20,55% до 24,21% сільськогосподарських угідь. Значну частину площ відведено під соняшник (17,97% у 2021 р.). Також вагому частку у структурі сільськогосподарських угідь займає кукурудза на зерно (15,99), кукурудза на силос і зелений корм (14,52%) і багаторічні трави (15,49%). Найменшу частину структури посівних площ займають трави однорічні (10,07%), соя (5,71%) та ярі зернові і зернобобові (1,67%). Те, що в структурі посівів досліджуваного господарства присутні чотири культури говорить про те, що на підприємстві враховують сівозміни, значимість яких в нинішніх умовах зростає.

В динаміці спостерігаємо, що підприємство зменшило площі під соєю, це відбулося через втрагу каналів реалізації. Порівнюючи структуру посівних площ СВК «Перемога» і аграрних підприємств загалом по Україні виявили, що є та ж сама тенденція.

Динаміка розвитку соєвиробництва характеризується такими показниками як динаміка посівних площ і їх структура; динаміка врожайності; зміна валового збору (табл. 2.7, рис. 2.2).

Таблиця 2.7

Динаміка виробництва сої в СВК «Перемога»

Культура	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Урожайність, ц/га	25,28	21,61	26,53	105,1
Зібрана площа, га	356	342	295	80,5
Валовий збір, ц	12510	13480	7390	59,1
Реалізовано, ц	7727	13051	11432	147,9
Рівень товарності, %	61,77	96,82	154,7	X

Площі посіву сої в СВК «Перемога» Полтавської області, протягом 2019-2021 рр. зменшилися на 17,1%. Урожайність сої протягом досліджуваного періоду зросла на 5,1% і станом на 2021 р. становила в 26,53 ц/га (табл. 2.7, рис. 2.3).

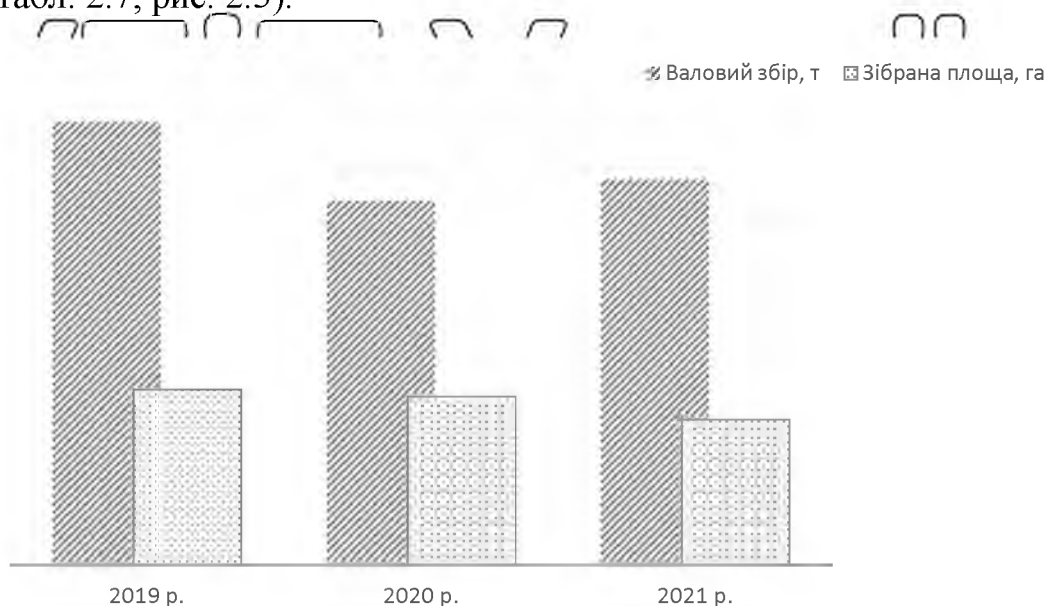

Рис. 2.2. Динаміка валового збору та зібраної площі сої в СВК «Перемога» за 2019-2021 рр.

Зменшення посівних площ під соєю у досліджуваному господарстві призвело до зменшення валових зборів даної культури в СВК «Перемога» Польтавської області на 12,9% або на 1163,4 ц у 2021 р. порівняно з 2019 р.

Досить суттєве зменшення виробництва сої зумовлено зниженим попитом, що, переважно, формується світовим ринком, і низьким рівнем цін, який був в досліджуваний період. Перелічене, відповідно, не стимулює агровиробників призначати під сою в високому потенціалом велику частину посівних площ.

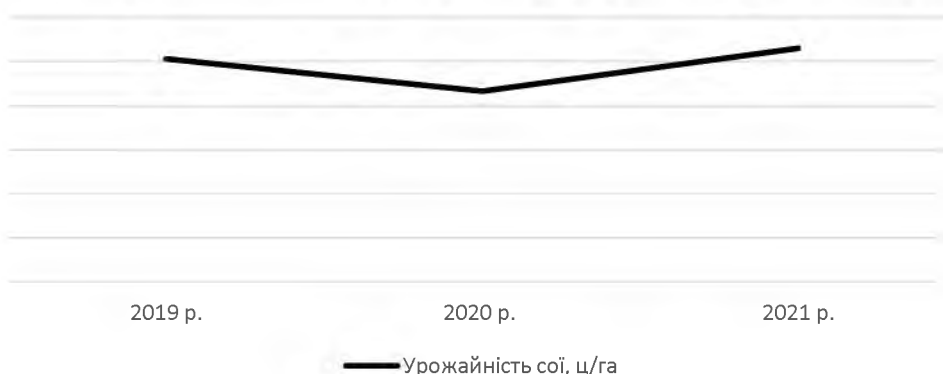

Рис. 2.3. Динаміка урожайності сої в СВК «Перемога» за 2019-2021 рр.

Щодо урожайності сої, то варто відмітити, що вона є якісним комплексним показником, на який впливає багато чинників. Значною мірою впливають на рівень урожайності природно-кліматичні умови – температура повітря та рівень ґрунтових вод, кількість опадів тощо. Значно впливає на урожайність культура землеробства, агротехнічні прийоми й технологія вирощування, підживлення та удобрення ґрунту, якісне виконання всіх видів польових робіт у найкоротші терміни, якість і сорт насінневого матеріалу та багато інших факторів [46]. В аналізованому підприємстві дотримуються всіх вимог до вирощування сільськогосподарських культур, і зокрема, сої.

Чи не найбільший вплив на ефективність вирощування агрокультур загалом, і сої, зокрема, здійснюють виробничі витрати. Це витрати на закупівлю певних ресурсів. Вони пов'язані з виробництвом, є складовими собівартості, одним із чинників інтенсифікації виробництва й дієвим інструментом формування відповідної цінової стратегії в господарстві.

Проаналізуємо структуру виробничих витрат на виробництво сої в СВК «Перемога» Подільської області (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на виробництво сої у СВК «Перемога»

Статті витрат	2019 р.		2021 р.	
	тис. грн	%	тис. грн.	%
<i>Прямі матеріальні витрати, з них:</i>	2941,6	48,13	3613,4	49,41
насіння та посадковий матеріал	495,0	8,10	408,7	5,59
мінеральні добрива	593,4	9,71	852,9	11,66
нафтопродукти	669,9	10,96	487,9	6,68
решта прямих матеріальних витрат	1183,3	19,36	1863,9	25,48
<i>Витрати на оплату праці</i>	155,2	2,54	239,5	3,27
<i>Інші прями та загальновиробничі витрати, з них:</i>	3015,0	49,33	3462,4	47,33
відрахування на соціальні заходи	34,2	0,56	52,7	0,72
амортизація	695,1	11,37	870,7	11,90
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	25,2	0,41	92,6	1,27
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	2260,5	36,99	2446,4	33,44
<i>Усього витрат</i>	6111,8	100,00	7315,3	100,00

Аналізуючи структуру витрат на виробництво сої у досліджуваному господарстві (табл. 2.8) можемо відмітити, що зазвичай для галузі рослинництва загалом, і в структурі витрат на виробництво сої зокрема, найбільша питома вага припадає на матеріальні витрати – 48,13% та 49,41% у 2019 та 2021 рр. відповідно. Високий рівень інфляції, велике здорожання паливно-мастильних матеріалів та постійно ростучі витрати на оплату праці ведуть до зростання витрат на виробництво аграрної продукції.

Також, протягом останніх років досить суттєво зросла вартість насіння основних агрокультур, що є дією різних чинників. По-перше, впливав процес інтенсифікації галузі насінництва, внаслідок цього зі збільшенням витрат на

виробництво насіння було й зростання його якості. По-друге, стабільно зростала ринкова вартість окремих засобів виробництва [45].

Проаналізуємо виробничі витрати на 1 га посіву сої (табл. 2.9, рис. 2.4).

Таблиця 2.9

Виробничі витрати на 1 га посіву сої у СВК «Перемога»

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Площа посіву, га	356	342	295	82,9
Виробничі витрати, тис. грн.:	6111,8	6405,7	7315,3	119,7
на 1 га посіву, грн.	17168,0	18730,1	24797,6	144,4

У ході дослідження процесу виробництва сої у СВК «Перемога» Покитавської області виявили, що в 2019 р. на 1 га посіву досліджуваної культури припадало 17168 грн. виробничих витрат, у 2020 р. – 18730,1 грн., а в 2021 р. – 24797,6 грн. (табл. 2.9, рис. 2.4).

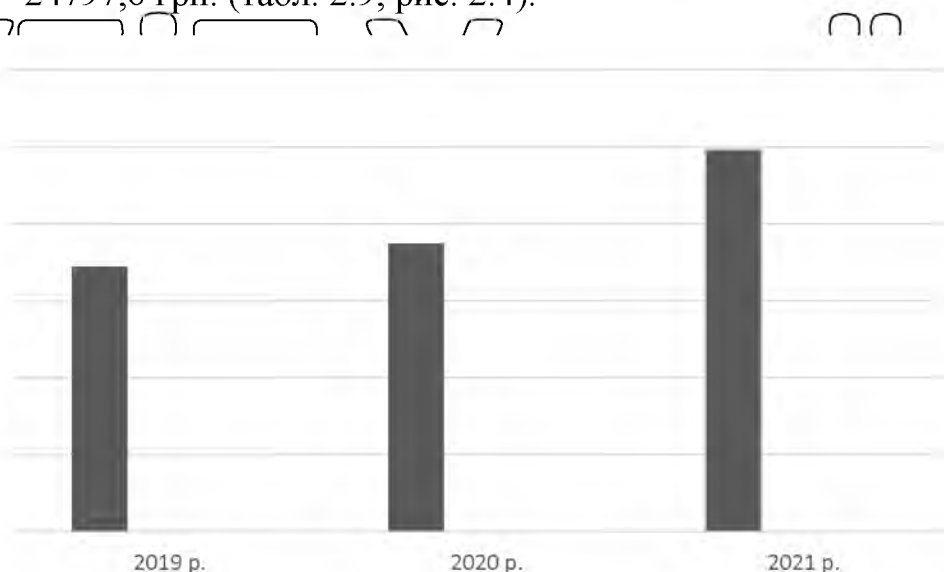

Рис. 2.4. Динаміка виробничих витрат на 1 га посіву сої у СВК «Перемога» за 2019-2021 рр., тис. грн.

Таким чином, протягом 2019-2021 рр. виробничі витрати на 1 га посіву сої в досліджуваному господарстві зросли на 7629,6 грн або на 44,4%.

Отже, можемо відмітити, що основою сучасного агровиробництва виступає одержання найвищих прибутків за найменш витрат. Щоб забезпечити високу ефективність виробництва агрокультур поряд із

удосконаленням технологій їх вирощування, значну увагу потрібно приділяти оптимізації виробничих витрат і вивченню кон'юнктури аграрного ринку. Тому перед аграріями наразі є завдання побудови гнучкої системи управління витратами, для досягнення їх оптимальності.

Загалом, динаміка виробництва сої в СВК «Перемога» Лубенського району Полтавської області в період із 2019 по 2021 рр. характеризувалася позитивними тенденціями.

2.3. Ефективність соєвиробництва й основні фактори, що її

забезпечують

Економічна ефективність – результат фінансово-економічної діяльності підприємства, що охоплює всі витрати на її здійснення та включає чистий прибуток, що залишається для розвитку бізнесу. Економічна ефективність відображає відповідність витрат і наслідків діяльності підприємства в грошовій формі, соціальним інтересам та цілям його учасників [2].

Враховуючи, що економічна ефективність відображає кінцевий корисний результат, який підприємство отримує в результаті використання виробничих ресурсів та обчислюється як співвідношення результатів і витрат, досягнення її високого рівня не втрачає своєї значимості для господарника. До системи показників економічної ефективності виробництва рослинницької продукції загалом і, зокрема, сої, відносять такі показники, як урожайність сільськогосподарської культури, продуктивність праці, рівень собівартості, реалізаційна ціна та рівень рентабельності.

Здійснюючи дослідження було виконано аналіз ефективності виробництва сої у СВК «Перемога» Полтавської області (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Економічна ефективність виробництва сої в СВК «Перемога»

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Урожайність з 1 га, ц	25,25	21,61	26,53	105,07
Виробнича собівартість 1 ц сої, грн	679,97	866,83	934,86	137,49
Повна собівартість 1 ц сої, грн	1492,59	1147,11	1530,84	102,56
Ціна реалізації 1 ц, грн	763,99	938,86	1636,22	в 2,14 р.
Прибуток (збиток), тис. грн:	981	3817	8520,1	у 8,69 р.
на 1 ц сої, грн.	139,3	307,06	745,29	в 5,35 р.
на 1 га посіву, грн.	2755,62	11160,82	28881,7	в 10,5 р.
Рівень рентабельності, %	9,34	26,77	48,68	x

Виробництво сої в досліджуваному підприємстві (табл. 2.10), як виявлено в ході дослідження, протягом 2019-2020 рр. супроводжувалося суттєвим підвищенням рентабельності, зокрема в 2021 році внаслідок сприятливої ринкової кон'юнктури рентабельність сої в досліджуваному господарстві склала 48,68%. Прибуток при виробництві сої за досліджуваний період (2019-2021 рр.) зріс у 8,69 рази. Це відбулося, зокрема, за рахунок суттєвого підвищення ціни реалізації 1 ц сої в 2021 році у 2,14 рази та підвищення урожайності досліджуваної культури. Хоча й собівартість у 2021 р. порівняно з 2019 р. зросла, проте не суттєво – на 2,56%. В 2021 році за вищою ціною були реалізовані запаси сої з минулих років. Доцільно виокремити, що в ринкових умовах процеси, що відбуваються у виробництві й обміні, прямопропорційно пов'язані з ціною. Особливість ціноутворення на ринку сої, як і загалом на аграрних ринках, полягає в сезонних коливаннях цін і характеризується тісним взаємозв'язком із світовими коливаннями.

Всупереч деяким організаційно-економічним труднощам діяльності нині, вирощування сої продукує суттєву частку доходів аграрного підприємства.

До головних показників економічної ефективності виробництва сої належить маса прибутку, що мають від збуту виготовленої продукції. Динаміка цього показника залежить від низки чинників, базовими є обсяг

збутої продукції, фактична реалізаційна ціна, повна собівартість виробництва сої.

Таким чином, у ході аналізу даних (таблиці 2.10) виявили, що виробництво сої в ТОВ СВК «Перемога» Полтавської області за 2019-2021рр.

було прибутковим. Так, прибуток на 1 ц сої в 2019 р. – 139,3 грн, а в 2021 р.

становив 745,29 грн, що в 5,35 рази більше. Прибуток на 1 га посіву в 2019 р.

становив 2755,62 грн проти 28881,7 грн у 2021 р., що є в 10,5 рази більше.

Практика господарювання свідчить, що зниження рівня собівартості виробництва продукції в теперішніх умовах є однією з основних умов

забезпечення високої ефективності діяльності. Хоча ці умови

характеризуються значною нестабільністю, аграріям все рівно потрібно

шукати й знаходити раціональні шляхи зменшення собівартості як сої, так і

продукції рослинництва загалом. Так, основним шляхом зниження виробничої

собівартості продукції рослинництва наразі є підвищення рівня урожайності

агрокультур.

Сучасні умови розвитку національної економіки і аграрного сектору,

зокрема, у випадку їх аналізу та оцінки ефективності зазвичай потребують

врахування чинників, що є на внутрішньому й зовнішньому, по відношенню

до певного підприємства, середовищі. Так, внутрішні фактори характеризують

параметри, що висвітлюють продукцію, яку дає підприємство, і діяльність

його підрозділів. Щодо зовнішніх факторів, то вони характеризують

взаємодію певного підприємства із довколишнім маркетинговим

середовищем. До нього входять споживачі, постачальники, конкуренти,

державні й фінансові інститути і суспільство загалом.

Нами було виконано аналіз впливу факторів на зміни валового збору сої

в СВК «Перемога» Полтавської області (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Собівартість сої і вплив факторів на її формування у СВК «Перемога»

Показник	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+,-)
Витрати на 1 га посіву, грн	18730,1	24797,6	6067,5
Урожайність з га, ц	21,61	26,53	4,92
Собівартість 1ц, грн	631,83	891,00	259,17
Собівартість 1 ц при витратах 2021 р. та врожайності 2020 р, грн	1147,51		x
Зміни собівартості 1ц, грн			259,17
У т.ч. за рахунок			
витрат виробництва	x		515,68
урожайності	x		-256,51

Аналіз даних таблиці 2.11 свідчить про зростання собівартості 1 ц сої в 2021 р. порівняно з 2020 р. Так, внаслідок збільшення витрат на 1 га посіву на 6067,5 грн собівартість 1 ц сої підвищилася на 515,68 грн. Підвищення урожайності на 4,92 ц/га частково зменшило собівартість 1 ц сої на 256,51 грн.

Так, собівартість зростає на 41% зокрема, за рахунок збільшення витрат виробництва.

Проаналізуємо вплив обсягу та ціни реалізації, а також собівартості на зміну маси прибутку від реалізації сої в досліджуваному господарстві (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Вплив факторів на зміну маси прибутку від реалізації сої у СВК «Перемога»
Полтавської області

Показник	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+,-)
Реалізовано, ц	12431	11432	-999,0
Прибуток, тис грн	3816,49	8520,1	4703,6
Собівартість 1ц, грн	631,83	891,00	259,17
Ціна реалізації 1ц, грн	938,86	1636,22	697,36
Прибуток 1ц сої, грн	307,1	745,28	438,18
Зміна маси прибутку, тис грн		4703,6	
у т.ч. за рахунок:			
обсягу реалізації		-306792,9	
собівартості		-2962831,44	
ціни реалізації		7972219,52	

Аналіз даних табл. 2.12 свідчить, що за рахунок зменшення обсягу реалізації маса прибутку від реалізації сої в СВК «Перемога» знизилась на 306,8 тис.грн., за рахунок збільшення собівартості прибутку зменшився на 2962,8 тис.грн., а збільшення ціни реалізації сої призвело до збільшення маси прибутку на 7972,2 тис.грн. Разом ці чинники дали збільшення маси прибутку від реалізації сої в СВК «Перемога» Полтавської області на 4703,6 тис.грн. або в 2,43 рази.

Таким чином, відзначимо, що підвищення ефективності соєвиробництва можливе за рахунок нарощування обсягів соєпродукції на основі зростання урожайності культури, найкращого використання отриманої продукції, вчасного надання її споживачу. Рівень досягнутої підприємством урожайності дає уявлення про культуру господарювання, ступінь оволодіння інтенсивними технологіями, досконалість організації виробництва та має залежність від цілеспрямованих капіталовкладень у підвищення родючості земельних угідь, капіталоозброєності праці, капіталооснащеності виробництва.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОЇ3.1. Перспективи вирощування сої та підвищення її ефективності на
основі застосування органічного виробництва

У зв'язку зі світовим зростанням інтересу населення до екологічно безпечних продуктів харчування на світовому ринку спостерігається динамічне підвищення попиту на органічну продукцію. При цьому в Європейському Союзі попит на органічну продукцію перевищує пропозицію

[6]. Розвиток органічного виробництва сприяє розв'язанню низки екологічних проблем, насамперед, гарантування продовольчої безпеки країни, покращення соціального та економічного стану сільських територій, покращення здоров'я населення.

Органічне сільське господарство – система виробництва, що підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей [7]. Воно є взаємозв'язане з екологічними процесами, біологічно різноманітністю та природними циклами, характерними для місцевих умов, при цьому присікається використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство включає в себе традиції, новації та науку маючи на меті покращення стану довкілля, сприяння розвитку гармонійних взаємовідносин і належного рівня життя для всього зазначеного вище [8].

Господарства, що переходять на засади органічного виробництва, не застосовують генномодифіковані організми (ГМО), антибіотики, отрутохімікати та мінеральні добрива. Як результат вони мають екологічно чисту продукцію, що не містить шкідливих для споживачів речовин.

Нині органічне землеробство застосовують більш ніж 140 країн. У багатьох із них під цю систему господарювання відведені величезні площі. Наприклад, в Австралії майже чверть загальної площі сільгоспугідь зайняти

органічним виробництвом. В Аргентині таких площ – понад 15%, в Бразилії – більше 3%. Натомість в Україні – лише 0,7% [14].

Вирощування сої в Україні цілком відповідає цілям європейської стратегії «Зеленого Курсу» [14]. Адже соя потребує менше використання пестицидів. Зважаючи на те, що Україна є першим постачальником сої до ЄС, країна також долучається до інтеграції „зелених“ цілей, за рахунок збільшення частки сої у сівозміні, зменшення використання пестицидів, нарощування органічного виробництва саме цієї культури. З відновленням меліорації соя повертається у сівозміну в багатьох господарствах.

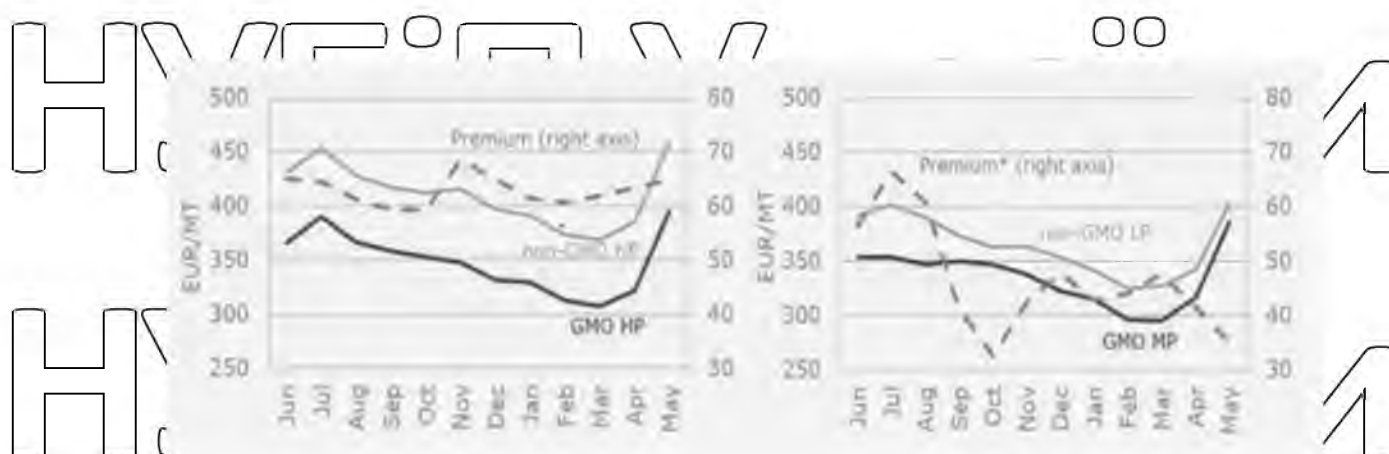
Так, органічне сільське господарство дедалі більше поширюється і в нашій країні, де вже маємо сильний органічний рух, до якого входить ряд неурядових організацій: Федерація органічного руху України, Асоціація «Чиста Флора», Об'єднання «Полтава-органік», Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна», Клуб органічного землеробства, Спілка учасників органічного агровиробництва «Натурпродукт» та інші [58]. З 2007 року працює перший український акредитований сертифікаційний орган «Органік стандарт». З 2009 року Федерація органічного руху України у співпраці з міжнародними організаціями та виробниками органічної продукції, за підтримки Міністерства аграрної політики та продовольства України проводить всеукраїнські ярмарки органічних продуктів [64].

Соя одна з найбільш конкурентоспроможних серед зернобобових для вирощування в органічному землеробстві та широкого впровадження як в Україні загалом, так і на Полтавщині.

Близько 80% сої органічного виробництва йде з України на ринок ЄС. Якщо звичайна соя коштує \$400/т при експорті, то органічна – до \$700/т [61].

Економічна мотивація для виробників сої «без ГМО» показана на рис. 3.1.

Органічний статус господарства дозволяє продавати продукцію дорожче приблизно в півтора рази. Серед найбільш «вдячних» культур виробники називають сою.

МІСЯЧНІ ЦІНИ НА ІМПОРТНИЙ ГМО ТА НЕ-ГМО СОЄВИЙ ШРОТ НА РОТТЕРДАМІ (48% ПРОТЕЇНУ)

МІСЯЧНІ ЦІНИ НА ІМПОРТНИЙ ГМО ТА НЕ-ГМО СОЄВИЙ ШРОТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРЕМІЯ - ВІД 60 ДО 65 EURO/MT ЗА НЕ-ГМО СТАТУС

ПРЕМІЯ - ВІД 30 ДО 55 EURO/MT

Рис. 3-1. Економічна мотивація для виробника сої «без ГМО», 2021 р

Соя є найприбутковішою культурою, яку в шестипільній сівозміні в господарстві можна висівати двічі. Вартість органічної сої, що експортується, майже вдвічі перевищує звичайну. Це говорить про те, що з будь-якого поля в господарстві можна отримувати не менше €500 прибутку з гектара.

«Загальновідомо, що для отримання високих і сталих урожаїв важливим є дотримання умов виробництва та правильно підібрані сорти рослин. Це стосується передусім ґрунтових і метеорологічних умов природної зони, а також науково обґрунтованого впровадження агротехнічних заходів, що сприятимуть збільшенню біопотенціалу рослин і захисту їх від негативних факторів. Серед них в умовах катастрофічного зменшення виробництва та внесення традиційних органічних добрив важливе значення має додавання до системи удобрення соломи, сидератів у поєднанні з невеликими дозами органічних добрив, виготовлених за новітніми технологіями» [75].

Базова умова переходу на органічне землеробство: дотримання сівозміни, застосування механічного обробітку ґрунту та якісного посівного матеріалу. Перейти на органічне землеробство непросто, але це для агровиробників є вигідним. Враховуючи, коли суспільство готове цьому посприяти. Наприклад, Чернігівська обласна рада ще 2015 року мала рішення, що

компенсує фермерам витрати на органічну сертифікацію. Така ж програма діє у Львівській, Чернівецькій областях [80].

Органічний сектор сільського господарства у ЄС розвивається дуже органічно. Там є великі гроші та стабільний попит. Географічна близькість до Європи дає нам логістичні й ментальні переваги порівняно з іншими виробниками сої – Китаєм, Бразилією тощо. Проте, Україна має репутацію постачальника, який вирощує ГМ-сою не декларуючи цього. Тому покупці з підозрою ставляться до продукту. Таким чином, є потреба в надійному та ефективному виявленні ГМО та підтвердженні факту істиності органічної сої.

Взагалі-то чесність органічного виробництва – це проблема не українська, а загальнолюдська. На будь-якому привабливому ринку є ризик підробок. Навіть Конгрес США нещодавно почав розглядати законопроект, який зробить неможливим підробку під органічні бобових, олійних і зернових культур [81].

В Полтавській області, де функціонує досліджуване господарство, напрацьовано унікальний багаторічний досвід ведення органічного землеробства. Зокрема, на базі ПП «Агроєкологія» Шишацького району створено Центр органічного землеробства «Полтава-органік». Область на сьогодні має найбільшу кількість підприємств, що виробляють органічну продукцію. Загалом 28 суб'єктів господарювання здійснюють діяльність з виробництва органічної продукції (сировини). При цьому 11 із них експортують продукцію до ЄС (рис. 3.2.).

30 тис. га (2,3%)
під органічним виробництвом

28 господарств

22 рослинництво

11 експорт органічної продукції в країни ЄС

Рис. 3.2. Органічне виробництво в Полтавській області, 2019 р.

Загальна площа земель, зайнятих під органічним виробництвом у 2021р., по області становить 33,2 тис. га, це близько 2,0% від орної площі полтавських сільськогосподарських угідь. Найбільш популярним напрямком для органічного виробництва так і залишається рослинництво. Його сертифіковано у 23 господарствах, із них до 100 га – 8 підприємств; до 500 га – 2 підприємства, більше 500 га – 11 підприємств, 4 підприємства займаються переробкою органічних продуктів харчування та 2 підприємства виробництвом органічних добрив та засобів захисту рослин.

В області прийнята Програма розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини за пріоритетними напрямками на період до 2027 року, яка передбачає підтримку органічного виробництва в загальній сумі фінансування близько 7 млн. грн [60].

Загалом, задля масштабного розвитку вітчизняного органічного виробництва сої, обов'язково потрібна своя база органічного насіння. Органічне насінництво сої передбачає не тільки застосування органічних технологій виробництва з дотриманням органічних агротехнічних заходів, але й врахування перехідного терміну, використання районованих елітних сортів, що виключають генетично модифіковані; сертифікацію органічного насіння тощо [58].

Технології вирощування органічного насіння сої, як і більшості інших агрокультур, мають дотримуватись правил та принципів за умов органічного виробництва рослинництва, базовими з яких є [55]:

- впровадження і дотримання сівозмін;
- відмова від застосування хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив і максимальне залучення органічних ресурсів;
- підбір сортів та гібридів сої з підвищеною стійкістю до негативних чинників вирощування: забур'янення, пошкодження шкідниками, ураження хворобами, екстремальних погодних умов;
- проведення боротьби з бур'янами, хворобами й шкідниками лише агротехнічними і біологічними засобами,

- підвищення ролі сидеральних посівів, які є головним джерелом збагачення ґрунту органічною речовиною;

- дотримання оптимальних термінів сівби та норм висіву насіння;

- ефективна підготовка насіння сої до сівби: оброблення мікробіологічними препаратами, стимуляторами росту рослин біологічного походження – своєчасне та якісне збирання врожаю.

За органічної системи насінництва сої, її попередники мають залишати оптимальну кількість води й поживних речовин, покращувати фізичні властивості ґрунту. Цьому відповідають зернові бобові культури (люпин, горох, вика, кормові боби), горохо-вико-вівсяні суміші, які вирощуються на зеленому кормі і сидератах, багаторічні бобові трави (люцерна, конюшина та ін.). Зелена маса сидеральних культур є живильним середовищем для мікрофлори ґрунту, яка є необхідною умовою забезпечення вирощуваних рослин елементами живлення та відтворення родючості ґрунтів [30].

В СВК «Перемога» були проведені дослідження з вивчення особливостей застосування в системі удобрення сої культурної соломи, обробленої деструктором, та сидератів з малими дозами органічних добрив, що вироблені за новітніми технологіями. На фоні деструкції соломи зернових культур біологічним препаратом Вермистим-Д (контрольний варіант) вивчався вплив органічного добрива Біоферм, отриманого методом біологічної ферментації, сидерального добрива (СД) й органічного добрива (ОД) Вермимаг на складові продуктивності та якості насіння сої культурної сорту Богеміанс.

Установлена залежність одержання дружніх сходів від вологоти в ґрунті на період сівби. До зовнішніх факторів, які дають змогу зменшити нераціональну витрату води рослинами, більшість дослідників відносять використання добрив. Відмічено позитивну залежність між польовою схожістю насіння сої та урожайністю сорту. Так, застосування обробленої деструктором соломи попередників у поєднанні із сидератами й новітніми

органічними добривами вагомо впливало на формування густоти посівів, ріст і розвиток рослин сої

Таблиця 3.1

Залежність складових продуктивності рослин сої від застосування новітніх органічних добрив і сидерату (середнє за 2019-2020 рр.)

	Фон — контроль без добрив	Од — Біопроферм (8 т/га)	Сд — гірчиця біла	Обприскування рослин Од — Вермимаг (8 л/га)	Од (Біопроферм. 8 т/га) + Сд (гірчиця біла) + обприскування рослин Од (Вермимаг. 8л/га)
Польова схожість, %	85.1	86.8	88.3	85.1	90.1
Густота перед збиранням, тис. шт./га	496	513	527	496	543
Висота прикріплення нижнього бобу, см.	11.5	12.9	13.4	12.5	13.9
Врожайність сої т/га	2.18	2.96	2.84	2.51	3.52
Вплив добрив. т/га	ст.	0.78	0.66	0.33	1.34

Під впливом підвищення агрофізичних й агрохімічних показників ґрунту і його біоактивності покращувався поживний та водний режим посівного шару ґрунту. Це забезпечило збільшення густоти стояння рослин сої як у період повних сходів, так і в період збирання врожаю в усіх варіантах.

Оптимальні результати отримано там, де застосовували комплексне додавання органічних добрив і сидератів на фоні соломи попередників, обробленої біологічним деструктором. Так, густота стояння рослин сої в період сходів становила 585,6 тис./га, що на 32,6 тис./га більше від контролю, за виживання рослин 92,7%, або на 3,5% більше від контролю.

Також існує суттєва залежність часу вегетаційного періоду від погодних умов та живлення рослин.

Найбільша середня урожайність насіння сої 3,52 т/га, або на 1,34 т/га більше проти контролю була там, де на фоні деструкції соломи Вермистимом-Д було внесено органічне добриво Біопроферм (8 т/га), здійснено сівбу і заорювання в ґрунт зеленої маси гірчиці білої, а також проводилося обприскування рослин сої під час вегетації препаратом Вермимаг (8 л/га).

Таке посідання доцільне, бо є енергетично вигідним; коефіцієнт ефективності енерговитрат маємо 7,5 проти 4,8 на контролі. Проте цей агрозахід потребує високого рівня організації польових робіт у стислі строки, професійного розв'язання питань технологічного характеру, пошуку елементів удосконалення агротехнологій для певних ґрунтових умов та спеціалізації сівозмін підприємства.

Аналіз економічної ефективності застосованих агротехнічних заходів на вирощування сої засвідчує беззаперечну правильність використання обробленої біологічним деструктором соломи зернових попередників і рослинних решток, органічних добрив разом з посівом післяжнивних сидератів та виокремлюється як важливий захід, спрямований на підвищення урожайності сої та рентабельності її вирощування.

Установлено, що оптимальні економічні показники (умовно чистий дохід, рівень рентабельності, собівартість) були там, де на фоні деструкції соломи препаратом Вермистим-Д, вносили органічні добрива Біопроферм із наступною сівою гірчиці білої на сидераті та проводили обприскування посівів сої у період вегетації рідким органічним добривом Вермимаг. На цьому варіанті умовно чистий дохід становив 23 285 грн/га і, зрівнявши з контролем, був більший на 9 925 грн/га, рівень рентабельності становив 150,9% (більший за контроль на 25,1%), а собівартість вирощування знижувалася на 488 грн/т.

Так, вживання обробленої біологічним деструктором соломи й рослинних решток попередників разом із сидератом, органічним добривом Біопроферм, що отримали методом біологічної ферментації та рідким органічним добривом Вермимаг, забезпечує підвищення ефективності виробництва насіння сої.

Для сівби потрібно використовувати здорове і чисте насіння, й мінімальна схожість насінини повинна становити 92%. Тому потрібно моніторити насінневий ринок України і випробовувати багато сортів сої на сумісність з органічним виробництвом, бо ж для вирощування органічної

культури потрібно вибирати сорти, стійкі до хвороб. Бо коли немає фунгіцидного захисту має діяти тільки власний імунітет рослини.

Сорти сої мають визначатися за такими параметрами, як стійкість до стресових чинників і показники урожайності.

В основі технології досліджуваного підприємства має бути безпліщевий обробіток, завдяки якому утримається структура ґрунту, зберігається волога, зберігатиметься температурний режим тощо. У господарстві потрібно провести роботу над створенням ґрунтообробних агрегатів, що найкраще враховували потреби органічного землеробства.

Важливим завданням запровадження у досліджуваному господарстві вважаємо природне відтворення родючості ґрунту. Його можна вирішити шляхом широкого застосування органічних добрив. По-перше, варто вносити на гектар у середньому 90-120 т гною, який отримують від власного стада. Для цього в СВК «Перемога» є достатні ресурси.

По-друге, у господарстві варто широко застосовувати сидеральні добрива. Бур'яни та пожнивні рештки не потрібно знищувати за допомогою гербіцидів, а заробляти у ґрунт, маючи так додаткову безоплатну органіку, що підвищує його якість.

В СВК велике значення надають дотриманню сівозмін з використанням зернових і технічних культур, багаторічних трав тощо. Завдяки цьому ґрунт не виснажується, успішно проводиться захист посівів від бур'янів, шкідників та хвороб, підтримується біорізноманіття, що сприяло б веденню органічного севиробництва зокрема.

Підприємство має комплекс техніки, яка під час весняно-польових робіт, догляду за посівами, збирання врожаю, заготівлі кормів, внесення гною, посіву озимих культур тощо, працює спільно, що забезпечує високу продуктивність праці.

Тому, оцінивши ресурсозабезпечення СВК «Перемога» та зваживши перспективи органічного виробництва сої, відмітимо, що варто було б хоча б частину технології землеробства спрямувати на збереження й природне

відтворення якості ґрунту й отримання високих урожаїв екологічно чистої соєпродукції.

Вирощування сої має позитивний ефект для всього сільського господарства, бо ця культура є чудовим посередником практично для всіх зернових культур. Додамо, що уряд також запровадив програму державної підтримки агровиробників, що застосовують техніку та обладнання вітчизняного виробництва, або ту, що закупляє у вітчизняних виробників, й здійснюють агродіяльність із застосуванням гідротехнічної меліорації.

3.2. Якість сої та її роль у підвищенні ефективності соєвиробництва

Важливішим аспектом забезпечення ефективності та конкурентоспроможності соєпродукції є підвищення її якості. Підвищення якості передбачає докладний аналіз обсягів витрат, інших напрямків виробничо-збутової діяльності [13].

Економічна ефективність поліпшення якості соєпродукції визначається розміром додатково отриманого прибутку від виробництва і реалізації продукції поліпшеної якості.

Якісні показники продукції як частинки її конкурентоспроможності дають товаровиробнику переваги в конкурентній боротьбі і являються базовою ознакою для покупця [11].

Контроль якості чим далі, тим більше стає необхідною і в той час вартісною частиною процесу виробництва. Згідно з визначенням міжнародної організації зі стандартизації (ISO), якість – це комплекс властивостей і характеристик продукту, що дають йому здатність задовольняти існуючі потреби або ті, які передбачаються [16].

Так, якість продукції в умовах нинішнього виробництва – особливий елемент ефективності, рентабельності, тому їй потрібно приділяти постійну увагу.

В Україні якість сої потроху підвищується. Позитивними факторами є оптимізація виробництва і транспортування сої. Кожного року аграрії

застосовують нові методи живлення і захисту, випробовують нові сорти, підключають зрошувальні системи.

Сортові якості насіння зернових культур голубим чином встановлюються за результатами польового інспектування згідно з чинними методиками. Посівні якості визначають за ДСТУ 4138 та іншими, прийнятими в Україні, методиками і правилами. Оцінювання насіння проводять відповідно до ДСТУ 2240-93. Насіння, що в перспективі має міжнародний обіг, підлягає обов'язковому тестуванню згідно з вимогами та методиками ІСТА та схем ОЕСР [11].

Норми сортових та посівних якостей насіння зернових культур і, зокрема, сої диференціюються за його категоріями та генераціями й повинні відповідати певним вимогам (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Норми сортових та посівних якостей насіння сої

Культура	Сортова чистота, % мінімум	Основної культури, % мінімум	Вміст насіння інших видів, шт./1 кг, максимум		Схожість, % мінімум	Вологість, % максимум
			культурних	бур'янів		
Соя	99,7	98,0	0	3	90	а) 14
	99,5	98,0	5	5	85	б) 14
	98,0	95,0	8	10	80	
	97,2	95,0	10	15		

Не допускається до сівби насіння, яке за даними лабораторного аналізу містить: насіння та плоди карантинних і отруйних бур'янів; соя зараженість бактеріозом більше – 10%.

Базовими ознаками, що визначають якість сої, є вміст білка та олії. Так, масова частка білка в перерахунку на суху речовину повинна бути не менше як 35%, а частка олії – понад 12%.

Також важливими показниками є вологість і засміченість. Сухим вважається насіння сої з вологістю до 12%, за вологості 14,1-16% – вологим, а за 16 і більше відсотків – сирим.

На засміченість сої впливає наявність олійних і сміттєвих домішок. Чистим є насіння, коли олійні домішки не більше 6%, а сміттєві – 2%. Зараженість шкідниками сої протипоказане, окрім зараженості кліщею не вище 1-го ступеня.

За надходження продукції на елеватори, склади виробників ці показники зазвичай контролюються. Насіння сої для експорту має бути здоровим, незараженим шкідниками мати нормальний запах і колір; відповідати вимогам, документально зумовлених постачальником і покупцем [15].

На сьогодні в Україні діє національний стандарт ДСТУ 4964:2008 Соя. Технічні умови [44].

Таким чином, головними ознаками якості сої є вологість, масова частка білка в перерахунку на суху речовину, масова частка жиру, сміттєва домішка, олійна домішка, зараженість шкідниками.

За безпечність сої відповідають такі показники: важкі метали, мікотоксини, пестициди, наявність радіакції та вміст ГМО.

Ґрунтово-кліматичні умови вирощування також впливають на якість зерна сої [45]:

Екстремальні погодні явища. Все, що будь-яким способом спричиняє пошкодження чи облядання листків із рослин сої, вплине на вміст білка та олії.

Водний режим. Засуха на початку сезону може зменшити вміст протеїну, але на пізніших фазах росту – збільшує його вміст. Тоді як на вміст олії пізня сезонна посуха впливає негативно.

Вплив живлення на якість зерна сої

Важливо обрати правильні сорти сої, які б підходили для конкретних ґрунтово-кліматичних умов. Після вибору правильного сорту найкращим способом впливу на якість соєвих бобів є добре збалансоване живлення.

Слід зазначити, що на українських полях успішно вирощують насіння французької, канадської та австрійської селекції. Насіння аграрії обирають ґрунтуючись на показниках врожайності (понад 4 т/га), продуктивності, вмісту білка (більш як 45%), стійкості до посухи, морозів та хвороб [46].

Досвідчені фахівці радять «вкластися» у поле залежно від запланованої урожайності культури. Потрібно розуміти, що отримаєш з даного поля, щоб знати, скільки у нього вкласти. Невиправдані витрати не потрібні. Тому схему захисту сої розраховують, виходячи із запланованого прибутку. Є господарства, де переважає низькій інтенсифікації виробництва: їм достатньо отримати 1,5-2 т/га урожаю, щоб покрити поточні витрати й отримати певний прибуток. Це пов'язано і з умовами господарювання, і з фінансовим становищем підприємства.

Проте більшість господарств хочуть більших результатів, а отже, застосовують технології середньої (із запланованим урожаєм 2-3 т/га) та високої (з урожаєм 3-4,5 т/га і вище) інтенсифікації. Тому й схеми захисту вибирають більш прогресивні. Так, перш за все, потрібно спланувати результат, а потім планувати і систему захисту та позакореневих підживлень.

Середня сума затрат на виробництві сої сукупно із заробітною платою, орендою землі, витратними матеріалами тощо варіюється в середньому на рівні 500-1100 \$/га. При цьому, ціна 1 т сої у портах Одеси та Миколаєва, за даними сягає більше \$300/т. Загальна структура витрат по кожному напрямку досить складна і залежить від наявної матеріально-технічної бази господарства, регіону, умов та ціноутворення [62].

Витрати на вирощування товарної сої становлять близько 13 тис. грн./га за умови висіву насіння сорту Дені селекції ІОК НААН та за умови середнього рівня орендної плати за землю на рівні 2,5 тис. грн. Витрати на виробництво 1 т готової продукції становитимуть 5 тис. грн за умови отримання урожайності на рівні 2,6 т/га [68].

Вдалих сорт сої та якісне насіння – 50% успіху. Не рідко в багатьох країнах світу сорти сої на 30-60 % визначають майбутній урожай.

Вибір правильного сорту залежить, насамперед, від вимог ринку та агровиробника. Найбільш привабливими є сорти сої, здатні забезпечити рентабельну врожайність і пластичність вирощування за різних технологій.

Важливо звернути увагу на ринок, для якого була проведена селекція обраного сорту. Наприклад, американці більше цінують сою з вищим вмістом жирів, європейська селекція направлена на вищий вміст білку [75].

Застарілі сорти менш чутливі до дотримання технологічних тонкощів і за різних технологій дають приблизно однаковий результат до 2 т/га. Сучасні сорти можуть дати до 5 т/га, однак потребують уважного ставлення та індивідуального підходу.

Щороку клімат України змінюється, і кращі результати показують сорти з більшим періодом дозрівання. Хоча приморозки бувають уже у вересні-жовтні. Це може призупинити вегетацію середніх та пізніх сортів. До слова, у Державному реєстрі сортів рослин України внесено 246 різних сортів сої – від ультраскоростиглих до пізньостиглих [76].

За тривалістю вегетаційного періоду, згідно з Міжнародною класифікацією ФАО, сорти сої умовно розподілені на 13 груп стиглості. В умовах України аграріям можна успішно вирощувати сорти перших шести груп, решта здатні розвиватися лише при короткому світловому дні [77].

Для умов українського Степу добре підійдуть переважно середньостиглі та пізньостиглі сорти, для Лісостепу – скоростиглі та середньостиглі і в Поліссі – ультраскоростиглі та скоростиглі [40].

Наразі роль скоростиглих сортів сої і справді зростає через необхідність звільнити місце для сівби озимої пшениці.

Результати обліку урожаю показали, що у середньому за період дослідження ранньостиглий сорт Діона формував урожайність 2,20-2,81 т/га, а середньостиглі сорти Даная і Святогор – відповідно 2,72-3,09 і 2,86-3,17 т/га (табл. 3.3).

Аналізуючі дані табл. 3.4. відмітимо, що найвищу врожайність – 3,17 т/га забезпечив сорт Святогор, середньостиглий сорт Даная – 3,09 т/га. У ранньостиглого сорту Діона максимальна врожайність становила 2,81 т/га, що на 0,36 т/га нижче за сорт Святогор і на 0,27 – за сорт Даная.

Таблиця 3.3

Урожайність зерна сортів сої залежно від строків сівби і системи захисту рослин (середня за 2020-2021 рр.)

Сорт (1)	Строк сівби (2)	Захист рослин (3)	Урожайність, т/га	±, до контролю		
				1*	2*	3*
Діона	Перший	Контроль	2,20	-	-	-
		Біозахист	2,48	-	-	0,29
		Хімзахист	2,52	-	-	0,33
	Другий	Контроль	2,40	-	0,20	-
		Біозахист	2,73	-	0,25	0,33
		Хімзахист	2,81	-	0,29	0,42
	Третій	Контроль	2,47	-	0,27	-
		Біозахист	2,81	-	0,33	0,34
		Хімзахист	2,80	-	0,28	0,33
Даная	Перший	Контроль	2,72	0,52	-	-
		Біозахист	2,90	0,42	0,00	0,18
		Хімзахист	2,89	0,37	0,00	0,17
	Другий	Контроль	2,68	0,28	-0,04	-
		Біозахист	2,92	0,19	0,02	0,24
		Хімзахист	2,99	0,18	0,10	0,31
	Третій	Контроль	2,72	0,25	0,00	-
		Біозахист	2,97	0,16	0,07	0,25
		Хімзахист	3,09	0,29	0,20	0,38
Святогор	Перший	Контроль	2,90	0,70	0,00	-
		Біозахист	3,07	0,59	-	0,17
		Хімзахист	3,06	0,54	-	0,16
	Другий	Контроль	2,85	0,46	-0,04	-
		Біозахист	3,05	0,32	-0,02	0,19
		Хімзахист	3,03	0,22	-0,03	0,17
	Третій	Контроль	2,89	0,42	-0,01	-
		Біозахист	3,09	0,29	0,02	0,20
		Хімзахист	3,17	0,37	0,12	0,28

*1,2,3 – досліджувані фактори впливу на врожайність сої. НІР_{0,5} часткових відмінностей за дослідний період, т/га.

1 = 0,36; 2 = 0,21; 3 = 0,17.

Середньостиглі сорти сої Даная і Святогор реагували на строки сівби однаково – оптимальний термін їхнього висіву припав на період із 20 квітня по 20 травня. Різниця в урожайності між першим, другим та третім строками на сортах Даная і Святогор відповідно становила 0,02-0,20 і 0,01-0,12 т/га, що було у межах похибки дослідження.

За умови застосування біологічного і хімічного захисту за всіх строків сівби на сорті Діона достовірно збережено врожай, прибавка завдяки цьому становила 0,32-0,35 т/га.

На сорті Даная достовірну прибавку до врожаю завдяки проведенню хімічного захисту отримано за висіву у другий та третій строки (5 і 20 травня) – 0,31 і 0,38 т/га відповідно. На сорті Святогор біологічний і хімічний захист додатково забезпечив отримання 0,16-0,17; 0,17-0,19 і 0,20-0,28 т/га відповідно до трьох строків сівби, що було доведено математичними підрахунками.

Завдяки захисту рослин найбільший додатковий урожай зерна забезпечували сорти сої Діона і Даная, дещо менший – Святогор. Це вказує на те, що з-поміж досліджуваних сортів Святогор є стійкішим до найпоширеніших хвороб і шкідників в умовах зрошення. Проте і він потребував захисту від цих шкідливих організмів за висіву у всі строки, а особливо за сівби 5 і 20 травня.

Порівняно із хімічними препаратами, обробка посівів біологічними засобами захисту рослин у боротьбі із хворобами і шкідниками забезпечувала дещо менший рівень збереження врожаю зерна, але ця різниця між системами захисту була незначною – у межах 0,01-0,06 т/га.

Застосування препаратів Гаупсин і Триходермін у системі захисту рослин сої від хвороб і шкідників, окрім додатково зібраного врожаю зерна, дає змогу отримувати екологічно безпечну продукцію та зберігати довкілля, що в сучасних умовах господарювання є дуже важливим фактором.

Про ефективність різних систем захисту рослин свідчать результати економічного аналізу, на які суттєво впливають сорти, строки сівби та застосування хімічних чи біологічних препаратів.

Порівняно із варіантом без проведення захисту рослин, у варіантах із ним збільшення закупівельних цін на матеріали та проведення додаткового захисту рослин призводило до збільшення виробничих витрат до 551-1173 грн/га.

Таким чином, найвищою продуктивністю вирізнявся середньостиглий сорт сої Святогор, який формував урожайність у середньому 3,07 т/га, а за ним «тримав планку» врожайності середньостиглий сорт Даная – 2,99 т/га. У

ранньостиглого сорту Діона максимальна врожайність становила 2,81 т/га, що на 0,24-0,26 т/га нижче за сорт Святогор і на 0,18 т/га за сорт Даная.

Найкращі показники економічної ефективності отримано на сорті Святогор за сівби 20 квітня і 5 травня із проведенням біологічного захисту.

Умовний чистий прибуток відповідно становив 9145 і 9354 грн/га за собівартості 1 т продукції 2718,13 і 2699,56 грн та рівня рентабельності 107 і 108%.

Зростання економічної ефективності виробництва сприяє прибутку господарства, одержанню додаткових засобів для оплати праці та покращенню соціальних умов. В зростанні економічної ефективності виробництва зерна сої, особливу увагу слід приділяти впровадженню у виробництво нових сортів.

3.3. Впровадження інноваційних технологій при виробництві сої

На сьогодні актуальним питанням агропромислового комплексу України є інноваційний шлях розвитку агровиробництва. Масштабне запровадження інновацій в діяльності агропідприємств сприяє зростанню продуктивності праці, економії ресурсів, екологічності виробництва, скороченню витрат та зниженню собівартості аграрно-продовольчої продукції, нарощуванню обсягів й підвищенню ефективності агровиробництва [4].

Інноваційний потенціал дає змогу аграрним підприємствам конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також допомагає оминати економічну кризу [15].

У сільському господарстві розробка інновацій та їхнє впровадження пов'язується насамперед з новими сортами рослин, новою технікою, новими ресурсозберігаючими технологіями, використання їх у більшості випадків міняє характерні властивості агропродукції, яка виробляється, проте не призводить до появи нових видів продукції.

Інновації є найдієвішими змінниками активізації економіки, вони всеосяжно сприяють зростанню продуктивності, тому являються одним із основних важелів економічного зростання.

Інноваційна діяльність надзвичайно важлива для прискорення розвитку сільського господарства. Саме тут, на протигагу іншим сферам, розвиток інновацій є повільнішим, що вимагає особливої концентрації уваги. Інноваційні процеси у сільському господарстві характеризуються певними особливостями, які визначаються його своєрідністю: наявністю живих організмів, сезонністю та підвищеними ризиками тощо [20].

Ні одне підприємство наразі не має всіх навичок і ресурсів, що є необхідними для інноваційного процесу. Вони повинні співпрацювати не тільки між собою, але й з постачальниками та споживачами, науково-дослідними установами, університетами, фінансово-кредитними інститутами (рис. 3.3). Політика держави має бути направленою на підтримку цього співробітництва і створення економічного заохочення для впровадження інновацій у виробництво та розвитку інноваційного бізнесу.

Рис. 3.3. Модель інноваційної системи в сільському господарстві [54]

Так, нині, для забезпечення інноваційності агровиробництва важливо оновити МТБ, технології науково-дослідних установ, підвищити платоспроможність господарств, налагодити надходження повної інформації про новітні наукові розробки в цій галузі, а також отримувати всебічну державну підтримку.

За предметом і сферою застосування у агровиробництві доцільно виділяти такі типи інновацій (рис. 3.4) [17]

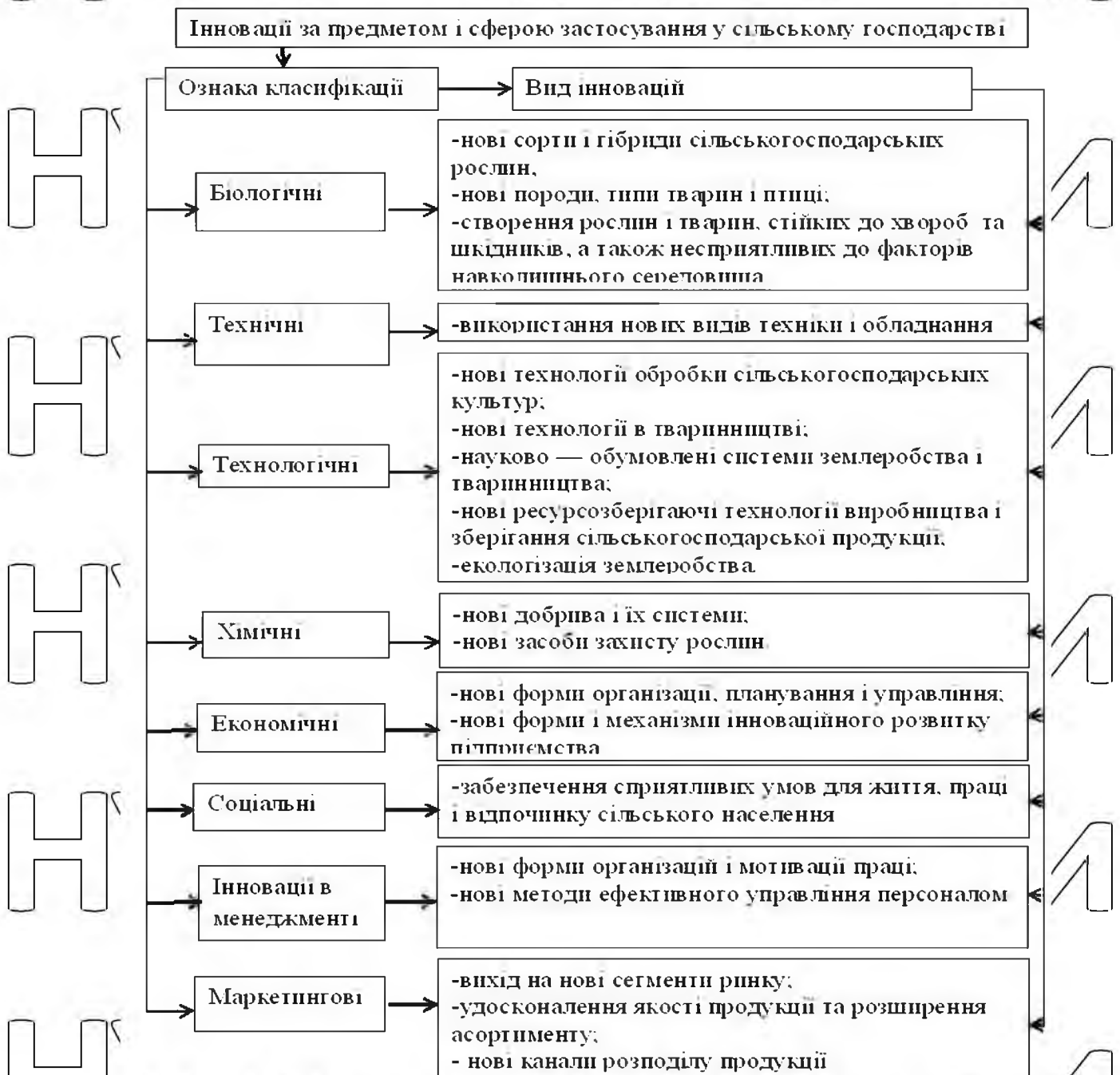

Рис. 3.4. Класифікація інновацій у аграрному виробництві

Інновація сутнісно, веде до потреби у здійсненні певних змін в економічному середовищі. Роботи, датчики, гена інженерія – всі ці та багато інших інновацій, що наразі тільки починають застосовуватися в агровиробництві і є досить затратними, вже через кілька років вийдуть на рівень фінансової життєздатності.

В останні роки впровадження інформаційних технологій в сільському господарстві призвело до коригування способів обробки агрокультур та управління полями. Технології радикально змінили ідею агровиробництва, роблячи його вигіднішим, ефективнішим та безпечнішим. На сьогодні існують та оптимальні новітні технології у сільському господарстві: ІТ-технології та GPS сільське господарство; супутникові знімки, дрони та інші аерофотознімки; інформаційні технології для сільського господарства та онлайн-дані; об'єднання наборів даних.

Як результат, сучасні підприємства отримують вигоди від застосування таких технологій у агрогосподарстві. Ці переваги полягають у зниженні споживання води, поживних речовин та добрив, зниженні негативного впливу на довкілля, зменшенні хімічного стоку у місцеві ґрунтові води та річки, підвищенні ефективності, зниженні ціни тощо. Так, виробництво стає економічно вигідним, раціональним та стійким.

Проаналізувавши сутність і основні моменти виробництва сої у досліджуваному господарстві СВК «Перемога» були виявлені ключові причини, що стримують її ефективне виробництво. Всі вони проявляються у тих технологіях, що використовує господарство. Як було відмічено вище, в сільському господарстві і, зокрема, при виробництві сої важливіша роль в підвищенні ефективності належить саме організаційно-технологічним факторам.

Важливою інновацією у виробництві сої є впровадження ґрунто-захисної безплужної системи обробки ґрунту. При цьому зростають запаси вологи в ґрунті в період посіву, що виявляється в отриманні дружніх сходів та забезпечує сприятливі умови для їх розвитку. Також поверхневий обробіток

грунту слугує для поліпшення урожайності сої, зниженню трудомісткості виробництва та зниженню витрат на 1 гектар посіву. Так, завдячуючи цьому підвищується продуктивність праці та зменшується собівартість 1 ц сої. За таких умов господарство отримує додатковий прибуток на 1 га посіву сої та підвищується рентабельність соєвиробництва.

Так, перехід на посів пунктирним способом при виробництві сої, порівняно з широкорядним, дає додатково до урожайності 1,1 ц/га за інших однакових умов. Але, варто відмітити, що застосування цього заходу потребує додаткових витрат: на придбання й транспортування додаткової партії насіння, на підготовку цієї партії до посіву, на придбання й обробку додаткового урожаю.

Прогноз урожайності та проведення моніторингу полів практично в реальному часі з ціллю виявлення загроз за допомогою супутникових даних на сьогодні є простим за умов застосування інноваційних технологій [54].

Запровадження датчиків урожайності дозволить застосовувати диференційоване внесення добрив та визначати стан посівів на всьому полі, зокрема, за допомогою інфрачервоного світла. Така новація отримала підтвердження у 2015 році, була мейнстрімом у 2018 році, а у 2019 році стала вже фінансово життєздатною технологією. Тому є вартою уваги, на нашу думку, і для впровадження в досліджуваному господарстві.

В нашій країні маємо своєрідні ґрунтово-кліматичні умови тому, є потреба в створенні й пристосуванні власних сортів сої для регіонів. Імпорт сортів з інших країн, що не пристосовані до місцевих умов, зумовлюватиме промах при соєвиробництві.

Урожайність сої в СВК «Перемога» Полтавської області можливо збільшити на 30-45% враховуючи сортозаміну та сортооновлення. Біологічний потенціал продуктивності сучасних сортів на даний час реалізовано тільки на 38-56%, а а можливо досягти навіть 78-92%

Збільшити урожайність сої можливо за рахунок вдалого розміщення її в сівозміні. Оптимальними її попередниками являються озима пшениця та ячмінь, кукурудза. Не доцільно висівати сою після бобових, соняшнику та цукрових буряків. У сівозміні на попереднє місце сою варто повертати через 3-4 роки. Також соя є відмінним попередником для зернових. На 1 га вона залишає в ґрунті 80-100 кг азоту, 30-40 кг калію та 20-25 кг фосфору, що співвідноситься з 10-15 т органічних добрив.

У більшості випадків найбільший урожай сої одержують від спільного використання мінеральних та органічних добрив. Одним з найкращих і доступних органічних добрив є зелене добриво сидеральних культур.

Тільки завдяки збалансованому застосуванню добрив, в яких є достатня кількість мікроелементів, можливо стримати найкращий урожай, що закладений в насінні сої.

Необхідною складовою технології вирощування сої є система захисту від бур'янів, що може вчасно контролювати забур'яненість, а її впровадження буде економічно виправданим та екологічно безпечним. На сьогодні існують новітні препарати для захисту насіння сої (наприклад Максим Адванс, Атува, що пропонує компанія «Сингента»), а також інноваційних гербіцидів (мають у складі кілька діючих речовин), що мають широкий спектр дії, покращену формуляцію та зменшені витрати на логістику. Проте, слід враховувати, що одночасне використання біологічних і хімічних діючих речовин потребує глибоких знань.

Наразі інтегрований метод є основним при розробці систем контролю бур'янів у посівах сої. Він має на меті застосування у сукупності хімічних, біологічних, механічних методів їх ліквідації та використання складових технологій вирощування: сівозміна, обробіток ґрунту, удобрення, які впливають на підвищення конкурентоспроможності сої [6].

Важливим є дотримання принципу розміщення сої в зоні «соєвого поясу», що дасть змогу якнайкраще використовувати біокліматичний

потенціал окремих регіонів, а також стабілізувати та наростити виробництво високоякісного зерна сої за найменших сукупних витрат.

Отже, проведені дослідження дали змогу окреслити перспективні напрями соєвиробництва в СВК «Перемога» Потявської області:

- ✓ удосконалення способів посівів, зокрема – перехід на пунктирний спосіб посіву,
- ✓ наявність та пристосування сортів до умов у даному регіоні, де функціонує підприємство, також створення сортозаміни та оновлення сортів;
- ✓ впровадження штучного зрошення для посушливих періодів;
- ✓ запровадження датчиків урожайності;
- ✓ використання інноваційних гербицидів, що мають широкий спектр дії, покращену формуляцію та зменшені витрати на логістику.

Наведені перспективні шляхи соєвиробництва необхідно розглядати та втілювати в життя на основі інноваційного розвитку. Так, по кожному існуючому виду інновацій в СВК «Перемога» доцільно впроваджувати певні нововведення (рис. 3.5).

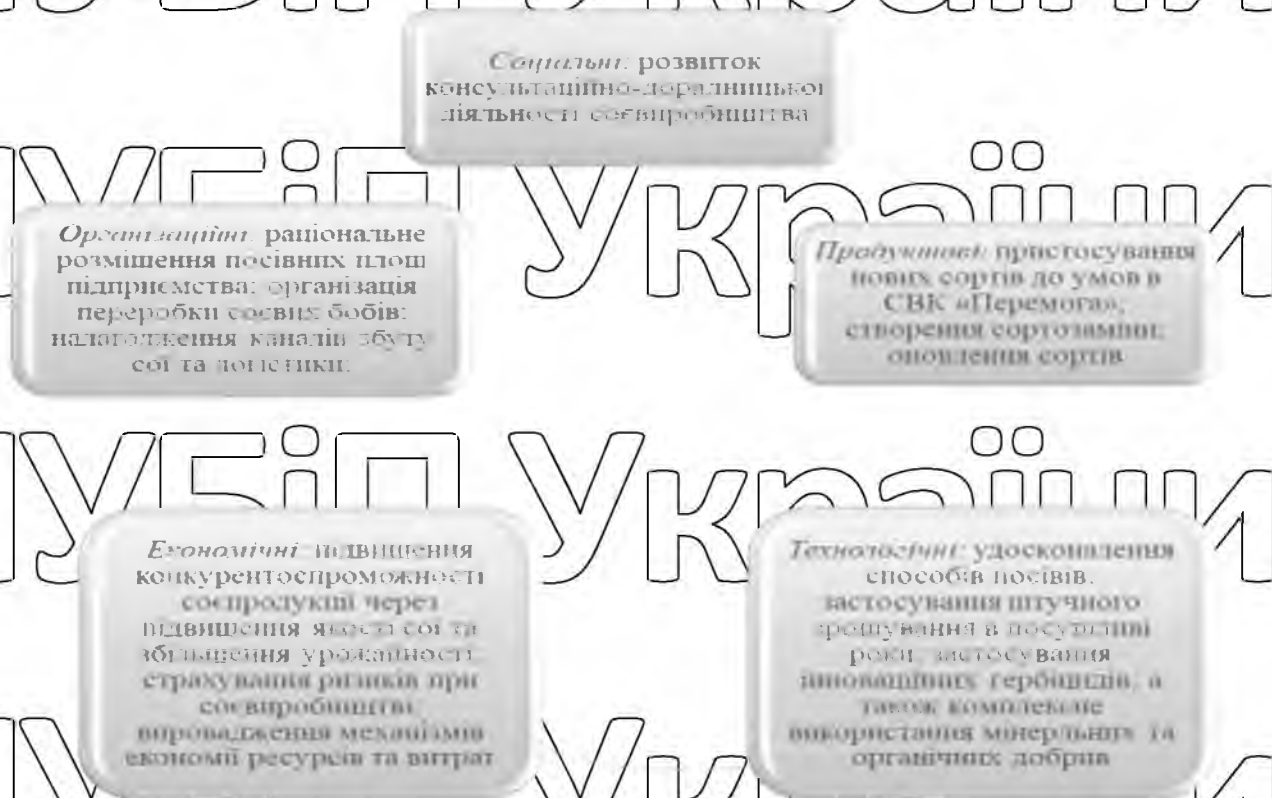

Рис. 3.5. Інновації соєвиробництва у СВК «Перемога»

Дотримання всіх вищевикладених пропозицій буде сприяти збільшенню обсягів виробництва. СВК «Перемога» має всі необхідні виробничі ресурси і в перспективі може забезпечити стабільне підвищення ефективності виробництва сої.

Таким чином, для нарощування об'ємів виробництва та підвищення ефективності конкурентоспроможності соєпродукції стратегічним напрямом розвитку агропідприємств є застосування інноваційних підходів до здійснення господарської діяльності. Інноваційні технології в сільському господарстві пропонують підприємцям суттєву допомогу в їх зусиллях з оптимізації витрат, ефективного прийнятті управлінських рішень та підвищенню продуктивності.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження ефективності соєвиробництва в СВК «Перемога» Лубенського району Полтавської області дали змогу зробити висновки теоретичного, методичного й практичного характеру:

1. Важливе значення при соєвиробництві належить економічній ефективності та резервам її підвищення. Вивчення літератури дозволило дійти висновку, що економічна ефективність відображає досягнення найкращих результатів за найменших витрат.

2. Специфіка творення ефективного виробництва сої в теперішніх умовах визначені тим, що соя є унікальною технічною кормовою, продовольчою культурою. Визначальними факторами підвищення обсягів соєвиробництва є високий внутрішній і зовнішній попит, висока рентабельність та прибутковість виробництва.

3. Вивчення методичних підходів до визначення ефективності соєвиробництва показало, що для різнобічного дослідження та аналізу ефективності підприємств виробників сої доречно застосовувати систему показників: урожайність, затрати праці на 1 ц, собівартість 1 ц, ціна реалізації 1 ц, прибуток на 1 сої та 1 га посівної площі, рівень рентабельності.

4. СВК «Перемога» Полтавської області, що вирощує сою, є достатньо забезпеченим виробничими ресурсами. Оцінка структури грошових надходжень від реалізації товарної продукції свідчить, що для досліджуваного господарства основною спеціалізацією є виробництво молока (43,20% від реалізації всієї продукції за 2021 р.) та соняшнику (19,52% у 2021 р.). Соя у структурі грошових надходжень займає 9,03% у 2021 р.

5. Вартість валової продукції майже не змінялась в 2021 році порівняно з 2019 р. Проте збільшились виручка від реалізації продукції (на 36,69%), собівартість реалізованої продукції (на 27%), валовий прибуток від реалізації продукції (на 71,15) та чистий прибуток (на 75,37%).

Валовий прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь збільшився на 71,11%, а на 1 середньорічного працівника на 63,53%. Чистий прибуток на 1

га с-г. угідь й на 1 працівника збільшились на 75,33% та 67,56% відповідно.

Рівень рентабельності досліджуваного підприємства дещо підвищився: в 2019 р. – 28,1 %, а в 2021 р. – 37,9%. На це вплинули сприятливі погодні умови та сприятлива кон'юнктура на аграрному ринку. Підвищення рівня рентабельності протягом досліджуваного періоду можна трактувати як свідчення наявності потенціалу.

6. Динаміка соєвиробництва в СВК «Перемога» за досліджуваний період характеризується змінними тенденціями. Площі посіву сої в СВК «Перемога»

Полтавської області, протягом 2019-2021 рр. зменшилися на 17,1%. Проте, урожайність сої протягом досліджуваного періоду зросла на 5,1% і станом на 2021 р. становила в 26,53 ц/га.

Зменшення посівних площ під соєю призвело до зменшення валових зборів даної культури в СВК «Перемога» Полтавської області на 12,9% або на 1163,4 ц у 2021 р. порівняно з 2019 р. Таке зменшення виробництва сої зумовлено зниженим попитом, що, переважно, формується світовим ринком, і низьким рівнем цін, який був в досліджуваний період.

7. Виробництво сої в ТОВ СВК «Перемога» Полтавської області за 2019-

2021рр. було прибутковим. Прибуток на 1 ц сої в 2019 р. – 139,3 грн, а в 2021 р. становив 745,29 грн, що в 5,35 рази більше. Прибуток на 1 га посіву в 2019 р. склав 2755,62 грн проти 28881,7 грн у 2021 р., що є в 10,5 рази більше.

8. Важливим показником економічної ефективності виробництва сої є собівартість 1 ц. Внаслідок збільшення витрат на 1 га посіву на 6067,5 грн собівартість 1 ц сої підвищилася на 515,68 грн. Підвищення урожайності на 4,92 ц/га частково зменшила собівартість 1 ц сої на 256,51 грн. Таким чином, собівартість продукції підвищилася на 41% за рахунок збільшення витрат виробництва.

9. За рахунок зменшення обсягу реалізації маса прибутку від реалізації сої в СВК «Перемога» знизилась на 306,8 тис.грн., за рахунок збільшення собівартості прибуток зменшився на 2962,8 тис.грн., а збільшення ціни реалізації сої призвело до збільшення маси прибутку на 7972,2 тис.грн. В

сукупності все це спричинило збільшення маси прибутку від реалізації сої в СВК «Перемога» Полтавської області на 4703,6 тис. грн або в 2,43 рази.

10. Вирощування сої в Україні цілком відповідає цілям європейської стратегії Зеленого Курсу. Адже соя потребує менше використання пестицидів.

Зважаючи на те, що Україна є першим постачальником сої до ЄС, країна також долучається до інтеграції „зелених“ цілей, за рахунок збільшення частки сої у сівозміні, зменшення використання пестицидів, нарощування органічного виробництва саме цієї культури.

Соя є найбільш конкурентоздатною серед зернобобових культур для вирощування в органічному землеробстві й широкого впровадження як в Україні загалом, так і на Полтавщині. Органічний статус підприємства дозволяє продавати продукцію дорожче майже в півтора рази.

В основі технології досліджуваного підприємства має бути безполіцевий обробіток, також необхідно було провести роботу над створенням ґрунтообробних агрегатів, що оптимально відповідали б потребам органічного землеробства.

11. Важливим завданням запровадження у досліджуваному господарстві вважаємо природне відтворення родючості ґрунту. Його можна вирішити шляхом широкого застосування органічних добрив. Варто вносити на гектар 90-120 т гною, який отримують від власного стада. Для цього в СВК «Перемога» є достатні ресурси. Тому, оцінивши ресурсозабезпечення СВК «Перемога» та зваживши перспективи органічного виробництва сої, відмітимо, що варто було б хоча б частину технології землеробства спрямувати на збереження й природне відтворення родючості ґрунту та отримання високих врожаїв органічної соєпродукції. Вибір правильного сорту має важливе значення.

12. Для розширення можливостей агропідприємств щодо підвищення ефективності соєвиробництва необхідно інтенсивно впроваджувати інноваційні технології. Дослідження дало змогу визначити можливі інновації у виробництві сої для СВК «Перемога»: удосконалення способів посівів,

зокрема – перехід на пунктирний спосіб посіву; наявність та пристосування сортів до умов у даному регіоні, де функціонує підприємство, також створення сортозаміни та оновлення сортів; впровадження штучного зрошення для посушливих періодів; запровадження датчиків урожайності; використання інноваційних гербіцидів, що мають широкий спектр дії, покращену формуляцію та зменшені витрати на логістику.

13. Ключовими причинами підвищення обсягів виробництва й продуктів переробки в Україні є експортна привабливість і цінова перевага на світовому ринку завдяки суттєвому попиту імпортерів на цю продукцію.

Українським виробникам собі потрібно зрозуміти, які вимоги ставлять закорданні замовники, щоб відповідати їм з точки зору технологій вирощування, стандартів якості, простежуваності технологічних процесів (від вибору насіння до готового продукту переробки). Щоб мати можливість гідно конкурувати з іншими постачальниками на європейському ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Арніка»: технологія та точний розрахунок. URL:

<https://ifarming.com.ua/itehnologii/biofarming/arnika-tehnologiya-ta-tochnyj-rozrahunok>

2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підруч. для студентів ВНЗ. Київ: КНЕУ, 2015. 783 с.

3. Андрійчук В.Г. Концентрація в аграрній сфері економіки: проблемні аспекти: монографія. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ: КНЕУ, 2017. 300 с.

4. Білінська В. Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. С. 74-80.

5. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. К.: Кондор Видавництво, 2016. 378 с.

6. В органічному виробництві соя – одна з найвигідніших культур. URL: <https://superagronom.com/news/1356-v-organichnomu-virobnitstvi-soya--odna-z-nayvigidnishih-kultur>

7. Вітанов О. Органічне землеробство: максимальний результат без шкоди землі. URL: <https://landlord.ua/foto/orhanichne-zemlerobstvo-maksymalnyj-rezultat-bez-shkody-zemli/>

8. Гадзало Я.М., Камінський В.Ф. Наукові основи виробництва органічної продукції в Україні. Київ. Аграрні науки. 2016. 592 с

9. Гадзовський Г. Л., Новицька Н. В. Оптимізація технології вирощування сої в правобережному Поліссі України. Інновації у виробництві, зберіганні та переробці рослинницької сировини: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 26-27 червня 2018 р.). Київ, 2019. С. 44-46.

10. Гадзовський Г. Л., Новицька Н. В. Урожайність та посівні якості насіння сої залежно від підживлення. Вплив зміни клімату на онтогенез рослин:

матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Миколаїв, 3-5 жовтня 2018 р.). Миколаїв. С. 101-103.

11. Гадзовський Г. Л., Новицька Н. В., Мартинов О. М. Урожай і якість зерна сої під впливом інокуляції та позакореневого підживлення. Таврійський науковий вісник. № 111. 2020. С. 44-49.

12. Гащенко Н.Ю. Інтенсивні ресурсозберігаючі технології в сільськогосподарському виробництві: вимоги часу. Вісник студентського наукового товариства ННІ бізнесу і менеджменту Харківського НТУ сільського господарства: збірник наукових праць. Харків: ХНТУСГ, 2018.

Вип. 1. С. 8-10.

13. Гащенко Н.Ю. Удосконалення організаційної структури підприємства як одна з умов його прибуткового функціонування. Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції [«Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи»]. Харків, ХНТУСХ ім. П.Василенка, 2018. С. 68-71.

14. Городиська І.М., Лішук А.М., Монарх В.В. Особливості органічного насінництва сої в контексті євроінтеграції України. Сільське господарство та лісівництво. №9. 2018. С.89-101.

15. Дивнич О. Д., Демищенко Л. М. Інновації в рослинництві та джерела їх фінансування. Економіка та управління підприємствами. 2015. С.184-193.

16. ДСТУ 2240-93 технічні умови якості насіння ярих зернових культур (кукурудза, сояшник, соя). URL: <https://myronivka-mrada.gov.ua/news/1616596814/>

17. Дудка А. А., Романько А. Ю., Бруньов М. І. Сучасні рішення для живлення рослин сої в умовах зміни клімату. Кліматичні зміни та сільське господарство. Виклики для аграрної науки та освіти» : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, червень 2020 р. Київ, 2020. 133-136

18. Економіка підприємства: навчальний посібник. О.І. Лисак, Л.О. Андрєєва, Л.О.Болтянська. Мелітополь: Люкс, 2020. 272 с.

19. Економіка підприємства: підручник, під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.

20. Єфремов О.С. Управління інноваційним розвитком підприємства: аспекти методології: монографія. Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля, 2012. 503 с.

21. З відновленням меліорації соя повертається в сівозміну багатьох господарств. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/z-vidnovlennam-melioracii-soa-povertaetsa-u-sivozminu-v-bagatoh-gospodarstvah>

22. Зася С. Тараненко О. Ефективний захист сої в умовах зрошення. <https://propozitsiya.com/ua/efektyvnyy-zahyst-soyi-v-umovah-zroshennya>

23. Закон України №1103-V. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/1103-v-6039>

24. Закон України. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 36, ст.275. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>

25. Заставний Ю.Б. Диверсифікація методів та інструментів підтримки органічного сільськогосподарського виробництва в умовах децентралізації. Теоретичні та практичні аспекти соціально-економічних наукових досліджень : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 30 жовтня 2020 р). Київ: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2020. С. 25-27.

26. Збарський В., Буряк Р., Чернявський І. Перспективи нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України. Геополітика України: історія і сучасність, 2021. №2(27). С. 114-127.

27. Інфографіка. Урожайність кукурудзи, сої та соняшнику в Україні за 2021 рік. URL:

https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/infografika_urozhaynist_kukuru_dzi_soi_ta_sonyashniku_v_ukraini_za_2021_rik

28. Казакова І.В., Кондратюк Н.В. Ефективність виробництва сої та розвиток ринку соєвих продуктів в Україні і світі. Ефективна економіка. №5. 2015.

URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4070>

29. Казьмір В. А. Ринок зерна: загрози та можливості. Теоретичні та практичні аспекти соціально-економічних наукових досліджень : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 30 жовтня 2020 р).

Київ: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2020. С. 28-30.

30. Капустіна К. Вирощування сої за класичною технологією. URL:

<https://kurkul.com/spetsproekty/636-viroshchuvannya-soyi-za-klasichnoyu-technologiyeyu>

31. Кернасюк Ю.В. Рентабельність агробізнесу в 2021 році: прогнози та

експертні оцінки. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/20418-rentabelnist-agrobiznesu-v-2021-rotsi-prohnozy-ta-ekspertni-otsinky.html>

32. Князевич А.О. Управління інфраструктурним забезпеченням

інноваційного розвитку економіки: монографія. Рівне: Волинські

обереги, 2018. 361 с.

33. Кулішов В.В. Економіка від простого до складного. Львів. «Магнолія

2006». 2012. 182 с.

34. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: Навчальний

посібник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Львів: "Магнолія 2006",

2017. 208 с.

35. Лопатинський Ю.М. Економічна освіта: основні моделі та перспективи.

Аксіосфера освіти: історичні тенденції та пріоритети сьогодення:

колективна монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 169-

178.

36. Лопатинський Ю.М., Галицький А.Е. Екологічне аналізування сталого

аграрного розвитку в умовах зміни клімату. Економічний аналіз.

Тернопіль. 2019. Том No 4. С. 35-41. DOI:
<https://doi.org/10.35774/econa2019.04.035>.

37. Лопатинський Ю.М., Попович Н.М., Лопашук І.А. Економічна ефективність участі у кластерах потенційних учасників. Науковий вісник Чернівецького університету: Економіка: Збірник наук. праць. 2019. Випуск 820. С. 40-45. https://drive.google.com/file/d/1_5X0VxS8-qGFH5OuwGtFnDEa8I7E3qU/view

38. Лопатинський Ю.М., Ушкаленко І.М. Варіантність факторів розвитку аграрного сектору національної економіки. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. №3. С. 17-27. <http://efm.vsau.org/storage/articles/November2019/gCaCTnYpuO1jhTYIhjBX.pdf>

39. Мельник А. В., Романько Ю. О., Романько А. Ю. Адаптивний потенціал та стресостійкість сучасних сортів сої. Таврійський науковий вісник. 2020. №113 (4). С. 85-91.

40. Мельник А. В., Романько Ю. О., Романько А. Ю., Дудка А. А. Вплив погодно-кліматичних параметрів на врожайність зерна сучасних сортів сої в умовах північно-східного Лісостепу України Таврійський науковий вісник. 2019. №109 (1). С. 76-83

41. Мірзоева Т. В. Значення та особливості сої як провідної культури. Збірник статей 66-ї загально університетської науково-практичної студентської конференції. Ч.1. Київ: НУБіП України, 2012. С. 63-55.

42. Мірзоева Т. В. Інноваційні напрями розвитку виробництва сої. Вісник НУБіП України, 2013.

43. Названо ТОП-10 найпопулярніших насінницьких сортів сої в Україні.
 URL: <https://superagronom.com/news/8396-nazvano-top-10-naipopulyarnishih-nasinnitskih-sortiv-soyi-v-ukrayini>

44. Національний стандарт України. ДСТУ 4964:2008. Соя. Технічні умови.
 URL: https://dnaop.com/html/62513/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_4964_2008

45. Негіс В. І. Якість зерна сої за різних технологічних заходів вирощування. Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 15-річчю створення Українського інституту експертизи сортів рослин (7 червня 2017 р., м. Київ). Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. С. 203-204.

46. Негіс В.І. Сортowa технологія вирощування сої в умовах зрошення. Матеріали регіональної наук.-практ. інтернет-конф. "Зрошуване землеробство: сьогодні, проблеми, перспективи" (2-3 листопада 2017 р.): [До 80-річчя професора Ківера В. Ф.]. Дніпро: ДДАЕУ, 2017. С. 71-73.

47. Онисенко Т.С. Організаційно-інформаційне забезпечення управління інноваційною діяльністю українських підприємств. автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 20с.

48. Онокало В.Г. Теоретичні аспекти ефективності діяльності підприємства та підходи до її оцінки. Економіка і суспільство. 2017, №13. С. 641-644

49. Опружак С.С. Інноваційна діяльність в сільському господарстві. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/38-vosma-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-konferentsiya-naukova-dumka-suchasnosti-i-majbutnogo/90-innovatsijna-diyalnist-v-silskomu-gospodarstvi>

50. Органічне виробництво в Україні URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobniectvo/organichne-virobniectvo-v-ukrayini>

51. Основні вимоги до товарної сої. URL: <https://agrotimes.ua/agronomiya/pro-yaki-vymogy-do-tovarnoyi-soyi-potribno-pamyataty/>

52. Основні вимоги до товарної сої. URL: <https://agrotimes.ua/agronomiya/pro-yaki-vymogy-do-tovarnoyi-soyi-potribno-pamyataty/>

53. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

54. Підоричева І. Інноваційна економіка – це економіка нестандартних рішень. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/innovaciyna-ekonomika-ce-ekonomika-nestandardnih-rishen-.html>

55. Планування структури посівних площ з урахуванням сівозміни. URL: <https://www.soft.farm/uk/blog/planuvannya-strukturi-posivnih-plosh-z-urahuvannam-sivozmini-143>

56. Покращення якості зерна сої. URL: <https://www.yara.ua/crop-nutrition/soybean/improving-soybean-quality/>

57. Полтавська область URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%82%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C

58. Полтавщина – лідер серед органічних виробників в Україні. URL: <https://landlord.ua/news/poltavshchyna-lider-sered-organichnykh-vyrobnykiv-v-ukraini/>

59. Полтавщина входить в ТОП-5 областей України за обсягом органічного виробництва. URL: <https://superagronom.com/news/12985-poltavschina-vhodit-v-top-5-oblastey-ukrayini-za-obsyagom-organichnogo-virobnitstva>

60. Полтавщина у лідерах за темпом збирання сої, але врожайність досить низька. URL: <https://superagronom.com/news/14072-poltavschina-u-liderah-za-tempom-zbirannya-soyi-ale-vrojajnist-dosit-nizka>

61. Посівні площі під соєю зростуть на 30%. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/posivni-ploshi-pid-soeu-v-ukraini-zrostut-na-30>

62. Премия к цене не ГМ-сои способствует росту производства – мнение. URL: <https://latifundist.com/novosti/56729-premiya-k-tsene-ne-gm-soi-sposobstvuet-rostu-proizvodstva--mnenie>

63. Просоленко О. 2021 рік став переломним завдяки суттєвій перевазі у закупівельній ціні на не ГМО сою. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekspertna-dumka/item/24290-oksana-prosolenko-2021-rik-stav-perelomnym-zavdiaky-suttievii-perevazi-u-zakupivelnii-tsini-na-ne-gmo-soiu.html>

64. Ресурсозберігаюча екологічно безпечна технологія вирощування озимих зернових культур, сої і кукурудзи на зрошуваних землях півдня України.

Науково-практичні рекомендації. Р. А. Вожегова, С. О. Заєць, Л. І.

Онуфран, В. І. Нетіс. Херсон: Гринь Д. С., 2015. 44 с.

65. Романченко Н.В., Кожемякіна Т.В., Пічик К. В. Економіка підприємства:

Навч. посібник. Київ: НаУКМА, 2018. 343 с.

66. Романько Ю. О., Романько А.Ю., Білокінь В. О., Бруньов М. І. Екологічна еластичність продуктивності сортів сої залежно від кліматичних факторів

України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

«Гончарівські читання», м. Суми, 25-26 травня 2020 р., Суми, 2020. С. 41-

42.

67. Руденко Г.Р. Особливості впровадження інновацій у діяльність

сільськогосподарських

підприємств.

URL:

<http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/11029/1.pdf>

68. Сендецький В. Підвищення ефективності виробництва сої в умовах Західного Лісостепу. URL: [http://agro-business.com.ua/agro/ahronomna-sohodni/item/22084-pidvyshchennia-efektyvnosti-vyrobnytstva-soi-v-](http://agro-business.com.ua/agro/ahronomna-sohodni/item/22084-pidvyshchennia-efektyvnosti-vyrobnytstva-soi-v-umovakh-zakhidnoho-lisostepu.html)

[umovakh-zakhidnoho-lisostepu.html](http://agro-business.com.ua/agro/ahronomna-sohodni/item/22084-pidvyshchennia-efektyvnosti-vyrobnytstva-soi-v-umovakh-zakhidnoho-lisostepu.html) (дата звернення: 23.09.2022)

69. Сосятник та соя: огляд сезону, результати жнив трапляєні. URL:

[https://kurkul.com/spetsproekty/1201-sonyashnik-i-soya-oglyad-sezonu-](https://kurkul.com/spetsproekty/1201-sonyashnik-i-soya-oglyad-sezonu-rezultati-jniv-ta-tsini)

[rezultati-jniv-ta-tsini](https://kurkul.com/spetsproekty/1201-sonyashnik-i-soya-oglyad-sezonu-rezultati-jniv-ta-tsini)

70. Соя. URL: <https://usap.ua/uk/laboratorni-doslidzhennia/bobovi-kultury/soia-2>

71. Статистичний збірник «Рослинництво України». Київ. Державна служба

статистики України. 2021. С.11-13

72. Стратегія розвитку Полтавської області 2021-2027 рр. URL:

[https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/strategiya-](https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/strategiya-rozvytku-poltavskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf)

[rozvytku-poltavskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf](https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/strategiya-rozvytku-poltavskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf)

73. ТОП-10 виробників соєвої олії в Україні у 2021 році. URL:

[https://agravery.com/uk/posts/show/top-10-virobnikiv-soevoi-olii-v-ukraini-](https://agravery.com/uk/posts/show/top-10-virobnikiv-soevoi-olii-v-ukraini-u-2021-roci)

[u-2021-roci](https://agravery.com/uk/posts/show/top-10-virobnikiv-soevoi-olii-v-ukraini-u-2021-roci) (дата звернення 22.09.22)

74. Турило А.А. Основи управління інноваційним розвитком підприємства: монографія. Кривий Ріг: 2017. 305 с.

75. Українські аграрії змінюють підхід до вирощування сої: покращення якості бобів. URL: <https://superagronom.com/news/13845-ukrayinski-agrariyi-zminuyut-pidhid-do-viroschuvannya-soyi-pokraschennya-yakosti-bobiv>

76. Урожайність сої в Україні майже на 20% вища, ніж торік, – статистика. URL: <https://superagronom.com/news/14081-uroжайnist-soyi-v-ukrayini-mayje-na-20-vischa-nij-torik--statistika>

77. Фермерська соя: оцінка сезону 2021 та розвитку посівів сої. URL: <https://btu-center.com/publication/bobovi-kulturi-/fermerska-soya-otsinka-sezonu-2021-ta-rozvytku-posiviv-soi/>

78. Чехова І. Рентабельність олійних культур у 2021 р. URL: <https://propozitsiya.com/ua/rentabelnist-oliynyh-kultur-u-2021-roci>

79. Чехова І.В. Swot-аналіз виробництва олійних культур. Аграрна наука та освіта Поділля: збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конференції. Ч.2. (14-16 березня 2017 р. м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль: Крок, 2017. 405 с.

80. Чехова І.В. Підвищення конкурентоспроможності виробництва насіння олійних культур. Вісник аграрної науки. 2017. № 1. С. 57-61.

81. Шість секретів успішного вирощування сої. Досвід США. URL: <https://www.eridon.ua/shist-sekretiv-uspishnogo-viroschuvannya-soyi-dosvid-ssha>

82. Шкабара Т.Л. Перспективи виробництва екологічно чистого аграрного продукту в Україні на засадах державного регулювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. №21 (1). 2016. С. 42-45

83. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. №20. С. 174-176. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/38.pdf

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України